Smjernice za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama-analiza sadržaja

Skaramuca, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:476954

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij informatologije

Sanja Skaramuca

Smjernice za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama – analiza sadržaja

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Maja Krtalić

Osijek, 2012.

Sažetak

Kao i mnoge druge knjižnice, visokoškolske knjižnice pri osiguravanju potrebne građe za svoje korisnike susreću se sa nizom prepreka poput ograničenja proračuna i odluka nadležnih osoba, stoga je nužno ukazati na važnost razvijenih smjernica za nabavu građe. Smjernice za nabavu građe važan su dokument u knjižničnom poslovanju koji prvenstveno knjižničarima olakšava poslove vezane za nabavu građe i izgradnju fonda kako bi mogli provoditi aktivnu i sustavnu nabavnu politiku. Cilj ovog rada je analizirati i dati pregled smjernica za nabavu građe hrvatskih visokoškolskih knjižnica kako bi se moglo uočiti koliko hrvatske visokoškolske knjižnice ulažu u osmišljavanje smjernica za nabavu građe, od kojih se elemenata sastoje i prate li svojim sadržajem međunarodne preporuke i standarde. Na temelju rezultata analize sadržaja prikupljenih smjernica uočit će se problemi u smjernicama i procesu nabave građe u visokoškolskim knjižnicama.

Ključne riječi – smjernice za nabavu građe, izgradnja fonda, nabava, knjižnična građa, visokoškolske knjižnice, nabavna politika

Sadržaj

1. Uvod 4
2. Upravljanje knjižničnim fondom u visokoškolskim knjižnicama 7
2.1. Smjernice za upravljanje fondom 11
2.3. Izgradnja fonda u visokoškolskim knjižnicama 14
2.3. Planiranje nabave u visokoškolskim knjižnicama 22
3. Smjernice za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama 27
3.1. Standardi i preporuke 29
3.2. Važnost i korisnost smjernica 31
3.3. Elementi smjernica 33
4. Istraživanje smjernica za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj 40
4.1. Cilj i svrha 40
4.2. Metode 40
4.3. Analiza 42
4.4. Rezultati i rasprava 48
5. Zaključak 50
6. Literatura 52

1. Uvod

Visokoškolske knjižnice, kao i ostale knjižnice, danas se susreću s mnogim izazovima vezanima za izgradnju fonda. Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, povećani broj izvora i promjene u visokoškolskom obrazovanju samo su neke od pojava koje su utjecale na promjenu uloge visokoškolskih knjižnica, a osobito je bitan aspekt djelatnosti knjižnice izgradnja fonda i nabava građe. U tom aspektu veliku ulogu u provođenju aktivne i sustavne nabavne politike imaju smjernice za nabavu građe, te je stoga cilj ovog diplomskog rada ukazati na važnost tog dokumenta u knjižničnom poslovanju, zatim analizirati i dati pregled smjernica za nabavu građe u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama. Pri analizi pokušat će se uočiti koliko truda hrvatske visokoškolske knjižnice pridaju smjernicama za nabavu građe, od kojih se sve elemenata sastoje smjernice i usklađenost sadržaja smjernica s međunarodnim preporukama i standardima.

Prije svega postavlja se pitanje što su to točno visokoškolske knjižnice? Prema *Standardima za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj* iz 1990. godine visokoškolske knjižnice definirane su kao „institucije koje prikupljaju, obrađuju, pohranjuju i daju na korištenje dokumente i informacije znanstvenog, obrazovnog i opće kulturnog karaktera. Visokoškolske su knjižnice sastavni dio znanstveno-nastavne i istraživačke infrastrukture, jer svojim fondovima, službama i uslugama doprinose razvoju znanosti i pomažu unapređivanju odgojno-obrazovnog i znanstveno-istraživačkog rada na sveučilištu.“[1] Iz navedene definicije vidljivo je kako je velik naglasak stavljen na fond visokoškolske knjižnice jer je upravo on točka koja omogućuje da knjižnica bude ravnopravni sudionik u procesu odgojno-obrazovnog i znanstveno-istraživačkog rada na sveučilištu.

U *Standardima* je također navedena i podjela visokoškolskih knjižnica prema sadržaju fondova i organizaciji informacijske djelatnosti, pa tako one mogu biti knjižnice općeg tipa i specijalnog tipa, tj. sveučilišne i fakultetske. Sveučilišna knjižnica definirana je kao „knjižnica općeznanstvenog tipa. Ona je samostalna stručna organizacija u sustavu sveučilišta i matična knjižnična institucija za sve ostale jedinice sveučilišnog sustava.“[2] Također je navedeno i kako sveučilišna knjižnica može biti knjižnica dvojnog tipa, tj. preuzeti i funkciju javne knjižnice koja je namijenjena stanovništvu pojedinog grada ili regije, stoga valja napomenuti kako će se u ovom diplomskom radu analizirati i smjernice za nabavu građe knjižnica dvojnog tipa poput Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek. Što se tiče fakultetske

[1] Standardi za visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj. Str.1. URL: http://www.fer.unizg.hr/_download/repository/Standardi_za_visoko%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice_u_RH_iz_1990.pdf (2012-04-20)
[2] Isto. Str. 2.

knjižnice, ona se smatra kao „knjižnica specijalnog tipa organizirana kao središnja knjižnična jedinica sa ili bez pridruženih odjelnih knjižnica (knjižnice odsjeka, odjela, instituta, zavoda, seminara, katedara i sl.).“[3]

Kao što je već rečeno, čitav visokoškolski sustav prolazi kroz različite promjene, pa samim time i knjižnice koje se nalaze u tom sustavu. J. Petrak i T. Aparac-Jelušić[4] navode kako je temeljna zadaća visokoškolskih knjižnica podupirati obrazovni i znanstveni rad članova akademske zajednice, pa su promjene u sustavu visokog obrazovanja utjecale i na obavljanje te zadaće. Autorice također navode kako je razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije uvelike uvjetovao promjene, pa su se tako promijenili načini komunikacije znanstvenih spoznaja, načini podučavanja i učenja, sustavi provjere i ocjena rezultata znanstvenih istraživanja, načini njihovih priopćavanja, zaštita autorskih prava i dr. Danas u visokoškolskom obrazovanju vlada pristup učenju koje se temelji na istraživanju i nastavi koja treba pripremiti studenta za kritičko propitkivanje i da bude sposoban argumentirati, zbog čega se od visokoškolskih knjižnica traži da i studentima i profesorima osiguraju jednostavan pristup raznolikim izvorima znanja i informacija.

Što se tiče stanja u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama, knjižnična je služba različito ustrojena. Postoje središnje sveučilišne knjižnice, središnje fakultetske knjižnice, fakultetske knjižnice i knjižnice odsjeka/odjela na starijim sveučilištima, dok neka visoka učilišta i veleučilišta uopće nemaju knjižnice.[5] Hrvatske visokoškolske knjižnice danas su većinom marginalizirane i nisu prepoznate kao bitan oslonac sveučilišnom sustavu u procesima promjena. Neke knjižnice nastoje pratiti i predviđati potrebe svoje akademske zajednice osiguravanjem odgovarajućih izvora i usluga, no velik broj knjižnica ostaje zarobljen unutar vlastitih matičnih ustanova gdje su mogućnosti za neke veće promjene vrlo male. Autorice izdvajaju tri čimbenika koji danas utječu na visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj i drugim sredinama: reforme u sustavu visokog obrazovanja, ubrzani razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije i utjecaji i promjene ukupnoga društvenog i političkog okruženja. [6]

Kroz sljedećih nekoliko poglavlja prikazat će se proces upravljanja i izgradnje fonda u visokoškolskim knjižnicama, upoznati se s problematikom nabave građe u ovoj vrsti knjižice, dati pregled međunarodnih standarda i preporuka koji se bave smjernicama za nabavu građe,

---

[3] Isto. Str. 3.
[4] Usp. Petrak, J.; Aparac-Jelušić, T. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005). Str. 15. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/139/vbh/God.48(2005),br.1 (2012-05-07)
[5] Usp. Isto. Str. 18.
[6] Usp. Isto. Str. 21-22.

ukazati na važnost smjernica, analizirati prikupljene smjernice i uočiti probleme vezane za njih u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama.

2. Upravljanje knjižničnim fondom u visokoškolskim knjižnicama

Knjižnični fond je osnova djelatnosti svake knjižnice oko koje se grade ostali radni postupci i usluge za korisnike. Naime, prema definiciji K. Tadić, knjižnični fond je sva građa koju neka knjižnica posjeduje i ustupa svojim korisnicima na korištenje. Autorica također navodi i glavnu karakteristiku fonda, a to je da je on promjenjiv s obzirom na veličinu i na vrstu građe. Pod promjenjivosti s obzirom na veličinu podrazumijeva se količina same građe. Fond se neprestano povećava i stalno nadopunjuje izgradnjom, osobito novim vrstama građe nastalih pojavom novih medija. Što se tiče promjenjivosti s obzirom na vrstu građe, u manjim knjižnicama fond se dijeli u dvije osnovne zbirke: zbirku knjiga i zbirku periodike, dok je u velikim i većim knjižnicama on podijeljen na opću zbirku i niz posebnih zbirki. U tim posebnim zbirkama podjela se provodi prema vrsti građe i zastupljenosti sadržaja, pa su tako najčešće sljedeće zbirke prema vrsti građe: zbirka rukopisa, zbirka starih tiskanih knjiga, zbirka periodike, zbirka grafike, zbirka kartografskih publikacija, zbirka muzikalija, zbirka fotografija i dr. Najčešće posebne zbirke prema zastupljenosti sadržaja su zavičajne zbirke, spomen-zbirke, zbirke knjižničarske literature. Valja napomenuti kako su za visokoškolske knjižnice karakteristične posebne zbirke diplomskih, magistarskih i doktorskih radova. [7]

U knjižničarskim krugovima česta je zabuna oko pojmova upravljanje fondom (eng. *collection management*) i izgradnja fonda (eng. *collection development*). P. Clayton i G. Gorman[8] za bolje razlikovanje ovih pojmova donose objašnjenje Jenkinsa i Morleya koja upravljanje fondom definira kao mnogo zahtjevniji i širi koncept u kojemu je naglašeno sustavno upravljanje postojećim knjižničnim fondom, te sustavno upravljanje nad planiranjem, pohranom, financiranjem, vrednovanjem i uporabom fonda kroz duži vremenski period kako bi se ostvarili određeni ciljevi ustanove (knjižnice). Izgradnja fonda uži je koncept koji je sastavni dio upravljanja fondom. K. Tadić navodi kako je prema G. E. Evansu izgradnja fonda „složen proces kojim se nastoji otkriti njegova snaga i slabost s obzirom na potrebe korisnika i raspoložive izvore znanja i obavijesti unutar zajednice korisnika, te ispraviti njegove slabosti.“ [9]

I koncept upravljanja fondom i koncept izgradnje fonda zagovaraju sastavljanje smjernica, pa tako imamo smjernice za upravljanje fondom i smjernice za izgradnju fonda ili

[7] Usp. Tadić, K. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. Opatija: Naklada Benja, 1994.URL: http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog2.htm (2012-04-25)
[8] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice. London: Libary Association Publishing, 2001. Str. 17.
[9] Usp. Tadić, K. Nav.dj.

smjernice za nabavu građe (U hrvatskoj knjižničarskoj praksi učestaliji je naziv smjernice za nabavu građe, stoga će se u daljnjem tekstu rada upotrebljavati taj naziv), o kojima će više riječi biti u sljedećim poglavljima.

T. Horava navodi neke od temeljnih vrijednosti koje bi trebale biti prisutne u konceptu upravljanja fondom kao što su: jednakost pristupa, intelektualna sloboda, otvoreni pristup, upravljanje i vjerodostojnost.[10] Pod jednakosti pristupa podrazumijeva se kako bi svima trebala biti dostupna mogućnost da rabe knjižnični fond za vlastite potrebe i da nitko ne bi trebao biti isključen. Ta vrijednost temelji se na demokratskim principima i pridonosi stjecanju korisničkog povjerenja knjižnici. Pod intelektualnom slobodom misli se na necenzuriranje sadržaja u zbirkama, osobito zato što je cenzura etička dvojba za sve javno financirane knjižnice. Otvoreni pristup znači osigurati pristup *online* izvorima koji je besplatan i slobodan od različitih ograničenja autorskih prava i raznih licenci. On se smatra najboljim oblikom za znanstvenu komunikaciju vezanu za javno financirana istraživanja u knjižničarskoj i istraživačkoj zajednici. Upravljanje znanstvenim izvorima u različitim formatima je jedna od najvažnijih vrijednosti zbog nužnosti očuvanja za buduće naraštaje, osobito u vrijeme kada je upitna stabilnost i elektroničkih i tiskanih izvora, a tehnologija se brzo mijenja i današnja tehnologija već sutra se smatra zastarjelom. Upravo zbog tog ova vrijednost zahtjeva pažljivo planiranje, dugoročnu obavezu, posvećenost stvaranju metapodataka i odabiru standarda. Vjerodostojnost je vrijednost koja je osobito važna za knjižnice u vrijeme kada su korisnici izgubljeni u obilju različitih izvora u mrežnom okruženju, među kojima je i mnogo nepouzdanih i „lažnih“ izvora. Povjerenje korisnika u knjižničarev odabir kvalitetnih i pouzdanih izvora pridonosi uštedi korisnikovog vremena, zadržava njegovu pažnju i pruža izravnu oznaku kvalitete.

T. Krajna i H. Markulin[11] navode kako je upravljanje fondom danas jedan od najvažnijih aspekata knjižničnog poslovanja, pa je stoga potrebno navesti neke od specifičnosti visokoškolskih knjižnica. To je tip specijalnih knjižnica koje pokrivaju određeno znanstveno i stručno područje, a njihovi fondovi trebaju osigurati dostupnost građe koja zadovoljava potrebe korisnika i pritom prati potrebe akademskog programa visokoškolske

[10] Horava, T. Challenges and possibilities for collection management in a digital age. // Library Resources & Techical Services 54, 3(2010). Str. 144-145. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbOntUivqbVLpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-04-26)

[11] Usp. Krajna, T.; Markulin, H. Nabava knjižnične građe u visokoškolskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011). Str. 25. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1216/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-04-26)

ustanove uz koju je knjižnica vezana. Također, u fondovima visokoškolskih knjižnica može se pronaći uobičajena knjižnična građa: tiskana (knjige, časopisi) i audiovizualna građa (ploče, kasete), ali s razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije pronalazimo sve više i elektroničke građe poput elektroničkih knjiga, elektroničkih časopisa, baza podataka na CD-ROM-u i DVD-u i *online* baza podataka. Autorice navode kako unatoč razvoju elektroničkog izdavaštva u visokoškolskih knjižnicama tradicionalni tiskani izvori informacija i danas prevladavaju.

Autori D.R. Bullis i L. Smith u svom preglednom radu literature vezane za upravljanje i izgradnju fonda naglašavaju kako je redefiniranje odgovornosti upravljanja fondom postalo važna tema u vrijeme sve većeg broja elektroničkih izvora. Osobito se radi na prilagođavanju smjernica, kao i na prilagodbi knjižničnih organizacijskih struktura i upravljačkih procesa kako bi fond i usluge ostali relevantni korisnicima. [12] T. Horava smatra kako je koncept upravljanja fondom mnogo kompleksniji danas, u vrijeme elektroničkog doba, nego prije. Navodi nekoliko izazova za knjižničare vezane za upravljanje fondom u visokoškolskim knjižnicama kao što su: promjene u znanstvenom komuniciranju, veliki utjecaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija na upotrebu građe, novi oblici korisničkih ponašanja pri pretraživanju, novi stilovi učenja, te eksplozija *online* izvora za dijeljenje i korištenje znanja i istraživanja. [13] On također donosi i deset preporuka[14] za bolje upravljanje fondom u digitalnom dobu:

- Usredotočiti se na održive izvore – Održivost i stabilnost pri odabiru izvora nužna je u današnje vrijeme kada su visokoškolske knjižnice ograničene financijskim mogućnostima. Autor navodi kako upravo zbog toga treba prioritet dati takvim izvorima, a neki od načina kako to ostvariti su omogućiti izravnu narudžbu za izvore predmetnim stručnjacima, potaknuti knjižničare da bolje istraže zbirke, te pomoću koordinirane nabave.
- Uzeti u obzir što fond može pružiti korisnicima – Knjižničari trebaju istražiti koliko postojeći fond zadovoljava potrebe korisnika, te obratiti pažnju i na potrebe manjih grupa korisnika, koje su osobito prisutne u akademskom okruženju.

[12] Usp. Bullis, D. R.; Smith, L. Looking back, moving forward in the digital age: a review of the collection management and development literature, 2004-8. // Library Resources & Techical Services 55, 4(2011). Str. 214. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbSssUyyrq5MpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-04-26)
[13] Usp.Horava, T. Nav.dj. Str. 143.
[14] Usp. Isto. Str. 149-151.

- Promjene u visokoškolskim ustanovama utječu i na knjižnice – Knjižnični fond treba pratiti promjene koje se događaju u matičnoj visokoškolskoj knjižnici, pa tako u slučaju novog obrazovnog studija treba obogatiti fond i tim sadržajima. Knjižnice se trebaju prilagođavati nastalim promjena, inače će studenti i istraživači potrebne informacije potražiti na nekom drugom mjestu.
- Odlučiti se za najbolji format u okruženju raznovrsnih formata – Ova preporuka uvelike ovisi o tome koliko knjižnica prati i razumije informacijske potrebe svojih korisnika, procjenjuje nove tehnologije i usklađuje ih sa vlastitim proračunom. Nema točnog odgovora koji je format najbolji za visokoškolsku knjižnicu, stoga knjižničari trebaju pažljivo pratiti promjene na području informacijsko-komunikacijskih tehnologija kako bi mogli razlučiti koji je format ili uređaj važan, a koji prolazan.
- Promjene u trenutnom načinu rada stvorit će dodatnu vrijednost za korisnike – Preispitivanje i promjene u dugogodišnjem načinu rada mogu dovesti i do pozitivnih rezultata kao što su odabir novih izvora ili novi načini kako da izvori dođu do korisnika. Osim što će ugled knjižnice porasti kod korisnika, knjižnica će zadržati i svoju poziciju u akademskom okruženju.
- Pronaći ravnotežu između natjecanja i suradnje – Suradnja među visokoškolskim knjižnicama bitna je zbog međuknjižnične posudbe i koordinirane nabave, ali u isto vrijeme mnoge knjižnice natječu se za ista financijska sredstva, stoga bi trebalo pronaći pravu ravnotežu između natjecanja i suradnje s drugim knjižnicama.
- Razvijati partnerstvo sa izdavačima i knjižarama – Knjižnice bi trebale poraditi na ostvarivanju partnerstva sa izdavačima i knjižarama, koje se temelji na profesionalizmu i integritetu, kako bi se mogle razviti nove prilike za knjižnicu.
- Vrednovanje fonda i zbirke na nove načine – Postojeći fond i zbirke treba vrednovati na različite načine kako bi se uočile njihove prednosti i nedostaci, te da ih se može poboljšati. U proces vrednovanja treba uključiti korisnike, a rezultati su osobito važni za financijere koji ulažu u visokoškolsku knjižnicu.
- Istražiti nova značenja fonda – Osobito u današnje vrijeme dostupnosti različitih izvora važno je dobro poznavati fond knjižnice kako bi potrebe korisnika bile što bolje zadovoljene.
- Knjižničari trebaju raditi na svom usavršavanju – Posebno knjižničari koji rade na izgradnji fonda trebaju se usavršavati kako bi stekli sljedeće vještine: razumijevanje načina znanstvene komunikacije, spremnost na istraživanje mogućnosti, integracija

istraživanja i podučavanja, sposobnost komuniciranja sa zajednicom korisnika na nove načine, sposobnost istraživanja novih oblika znanja i novih pristupa učenju.

2.1. Smjernice za upravljanje fondom

U prethodnom poglavlju spomenuto je kako koncept upravljanja fondom i koncept izgradnje fonda zagovaraju smjernice, a razlike između njih ponajviše se očituju u njihovom smjernicama. Smjernice za izgradnju fonda definirane su kao sustavno upravljanje planiranjem, pohranom, financiranjem, vrednovanjem i upotrebom knjižničnog fonda kroz duže vremensko razdoblje kako bi se ostvarili određeni ciljevi ustanove, dok su smjernice za nabavu građe definirane kao izjava o općim načelima za izgradnju fonda u kojima se ocrtavaju svrha i sadržaj fonda relevantni za vanjske i unutarnje korisnike.[15]

Kao što je već spomenuto, među knjižničarima dolazi do zabune oko koncepta, pa tako neke knjižnice imaju samo smjernice za upravljanje fondom, neke imaju samo smjernice za nabavu građe, dok neke imaju integrirani oblik navedenih smjernica. Nažalost, velik broj knjižnica nema razvijene nijedne smjernice. Treba napomenuti kako se učinkovite smjernice za upravljanje fondom prema Morleyju i Jenkinsu trebaju temeljiti na smjernicama za nabavu građe.[16]

Dakle, kao što je koncept upravljanja fondom mnogo složeniji od koncepta izgradnje fonda, tako se može zaključiti kako su smjernice za upravljanje fondom dokument u kojem se stavlja naglasak na sustavno upravljanje postojećim fondom, a izgradnja fonda samo je jedan od aspekata tih smjernica. Mnoge knjižnice imaju smjernice za nabavu integrirane u smjernice za upravljanje fondom, dok neke knjižnice imaju smjernice podijeljene u dva dokumenta od kojih se jedan odnosi na smjernice za upravljanje fondom, a drugi na smjernice za nabavu građe. P. Clayton i G. Gorman za primjer uzimaju University of Central Lancashire Library and Learning Resource Service čije se smjernice sastoje od dva dijela: prvi dio obuhvaća više izjava koje predstavljaju knjižnicu i njezine informacijske izvore, a drugi dio donosi izjave specifičnih ciljeva koji se tiču prikupljanja i osiguravanja pristupa u različitim predmetnim područjima.[17]

P. Clayton i G. Gorman definirali su i 14 područja koje bi smjernice za upravljanje fondom trebale pokrivati (može se primijetiti kako se ovdje radi o smjernicama za upravljanje

[15] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 17.
[16] Usp. Isto. Str. 16-18.
[17] Usp. Isto. Str. 21

fondom u kojima su integrirane smjernice za nabavu građe budući da pokrivaju mnogo aspekata vezanih za izgradnju fonda) [18] :

- **Povezanost s poslanjem ustanove** – Autori navode kako bi smjernice trebale biti u skladu s potrebama i ciljevima nadležnih ustanova, te da bi bilo dobro izjavu o poslanju ustanove uklopiti u smjernice zajedno s ciljevima koji se odnose na fond.
- **Svrha smjernica** – Prema Farrellu smjernice za upravljanje fondom trebaju izražavati sljedeće:
    - Odrediti prioritete za izgradnju fonda;
    - Opisati prednosti i slabosti fonda za knjižnično osoblje, administraciju i nadležne osobe;
    - Podržati prijedloge za financiranje;
    - Obrazovati knjižničare odgovorne za fond i pomoći u uspostavljanju potreba i prioriteta osoblja;
    - Omogućiti komunikaciju s drugim knjižnicama zbog kooperativnog upravljanja knjižničnim fondovima.
- **Korisnici** – Opisati potrebe korisnika i njihove specifičnosti.
- **Pristup** – Regulirati pitanja koja se tiču elektroničkog pristupa, pristupa bibliografskim zapisima, pristupa građi za vrijeme radnog vremena knjižnice i uvjeta za međuknjižničnu posudbu.
- **Fond** – Definirati koje se vrste građe uvrštavaju u fond, koja predmetna područja fond pokriva i opisati povijest fonda.
- **Proračun** – Opisati raspodjelu sredstava za proračun prema vrsti građe, prema predmetnim područjima ili odjelima.
- **Selekcija: načela i praksa** – Regulirati tko provodi selekciju, prema kojim načelima i tko kontrolira selekciju građe. Također treba uključiti:
    - Kriterije selekcije za sve vrste nabavljene građe (aktualnost, cijena, razina, autoritet autora, točnost, jedinstvenost i sl.);
    - Kriterije za različite vrste medija (formati);
    - Kriterije za elektroničke izvore (mogućnosti mreže, jednostavnost uporabe, prednosti tražilice, kompatibilnost, potencijalna upotreba, ograničenja licenci)
    - Načela knjižnice o građi na drugim jezicima – definirati koja se građa nabavlja i prihvaća;

[18] Usp. Isto. Str. 22-26.

- Kriteriji selekcije za darovanu građu – definirati koja se građa prihvaća;
- Načela knjižnice za pitanja o intelektualnoj slobodi – Nije nužno definirati ih, ali knjižnicama koje ne mogu uvrstiti određenu građu zbog stavova matične ustanove pomaže ako citiraju izjave i dokumente koji im ograničavaju uvrštavanje te građe u fond.

- **Posebne zbirke** – Opisati povijest zbirki, kriterije selekcije, katalogizaciju, pohranu i pristup građi.
- **Ograničenja** – Definirati koje se vrste građe ne nabavljaju zbog faktora kao što su format, cijena, starost izvora, jezik građe i sl.
- **Suradnja s drugim knjižnicama** – Regulirati mogućnosti kooperativnog upravljanja knjižničnim fondovima vezano za geografsko područje, predmetno područje i sl.
- **Vrednovanje fonda** – Definirati kako i kada se knjižnični fond vrednuje.
- **Zaštita građe** – Opisati fizičko stanje fonda, nužne mjere opreza za tiskane izvore i načine zaštite elektroničkih izvora.
- **Pročišćavanje fonda** – Definirati tko obavlja pročišćavanje fonda, prema kojim kriterijima, koliko često i što se radi s otpisanom građom.
- **Ažuriranje smjernica** – Definirati tko i koliko često treba ažurirati smjernice budući da bi one mogle ostati relevantne, treba ih ažurirati u uravnoteženom vremenskom razdoblju kako bi se mogle u njima prikazati promjene u potrebama knjižnice i njezinih korisnika.

Može se primijetiti kako se ovdje radi o smjernicama za upravljanje fondom u kojima su integrirane smjernice za nabavu građe, budući da pokrivaju mnogo aspekata vezanih za izgradnju fonda. Naime, K. Tadić navodi nekoliko faza u izgradnji knjižničnog fonda: istraživanje zajednice korisnika i njezinih potreba, plan nabave, selekcija, postupci nabave, pročišćavanje fonda i procjena vrijednosti fonda. [19] Sve navedene faze definirane su kao nužni elementi smjernica za upravljanje fondom prema P. Claytonu i G. Gormanu.

[19] Usp. Tadić, K. Nav.dj.

2.3. Izgradnja fonda u visokoškolskim knjižnicama

U prethodnim poglavljima navedena je definicija izgradnje knjižničnog fonda prema G. E. Evansu koju nije na odmet ponoviti: „Izgradnja knjižničnog fonda složen je proces kojim se nastoji otkriti njegova snaga i slabost s obzirom na potrebe korisnika i raspoložive izvore znanja i obavijesti unutar zajednice korisnika, te ispraviti njegove slabosti.“[20] K. Tadić taj proces opisuje kao dinamičan i neprekidan posao koji ima nekoliko faza:

- istraživanje zajednice korisnika i njezinih potreba
- plan nabave
- selekcija ili odabir knjižnične građe
- postupci nabave (predakcesija i akcesija)
- pročišćavanje fonda
- procjena vrijednosti fonda (evaluacija). [21]

Visokoškolska knjižnica, kao i svaka druga vrsta knjižnice, trebala bi provesti istraživanje kako bi došla do vrijednih podataka o svojoj zajednici korisnika i njihovim potrebama. Naime, zajednicu korisnika čine osobe (broj članova zajednice može varirati od desetak do nekoliko milijuna članova) koje su knjižnicu osnovale ili zbog kojih je knjižnica osnovana. U slučaju visokoškolskih knjižnica, njih su osnovali sveučilišta ili fakulteti radi studenata. Zajednica korisnika može biti društveno-politička zajednica (narod, regija, grad) ili posebna skupina korisnika (sveučilište, škola, institut). Kao što je već navedeno, knjižnica istraživanjem dolazi do vrijednih podataka koji se koriste u razvoju knjižničarstva i izgradnji fondova. Pri provođenju istraživanja posebno se pazi na prikupljanje i analizu podataka o broju i strukturi (dobnoj, obrazovnoj, interesnoj i dr.) članova zajednice korisnika, o njezinim povijesnim i razvojnim obilježjima, o korištenju novih tehnika, privrednom i kulturnom stanju i dr. [22]

G. E. Evans i M. Z. Saponaro[23] navode kako je nemoguće i nepotrebno prikupiti informacije o svim aspektima zajednice i o svim korisnicima (osim u slučaju kada broj članova zajednice korisnika je desetak korisnika), ali donose nekoliko razloga zašto je potrebno provesti takvo istraživanje: što više knjižničari, osobito oni koji su zaduženi za

[20] Tadić, K. Nav.dj.
[21] Usp. Isto.
[22] Usp. Isto.
[23] Usp. Evans, G.E.; Saponaro, M.Z. Developing library and information center collections. 5th ed. Westport; London: Libraries Unlimited, 2005. Str. 20.

nabavu, znaju o svojim korisnicima, to je veća mogućnost da će fond pružiti željene informacije u željenom vremenu. Drugi razlog je da su takve informacije nužne kako bi se mogle pripremiti učinkovite smjernice za nabavu građe jer su takvi podaci korisni pri oblikovanju smjernica i načela, selekciji i vrednovanju fonda i različitih projekata. Ključni cilj ovakvih istraživanja je poboljšanje korisnosti usluge ili proizvoda, u ovom slučaju fonda.

G. E. Evans i M. Z. Saponaro također donose sedam područja gdje bi podaci iz istraživanja mogli pomoći: izgradnja fonda, planiranje novih usluga, lociranje mjesta usluga, procjena materijalnih zahtjeva, prilagodba osoblja, procjena fonda i usluga i planiranje proračuna. [24] Napominju kako je izgradnja fonda vrlo važno područje koje može imati koristi od istraživanja, te da postoje različita istraživanja za ovu srhu od onih najširih gdje se identificiraju osnovne karakteristike zajednice korisnika, do onih detaljnih o tome tko najviše koristi fond, zašto, te kako ljudi rabe izvore. Tko će biti zadužen za provođenje istraživanja ovisi o proračunu knjižnice za istraživanje, broju dostupnog i kvalificiranog osoblja i dubini i širini istraživanja. Navode i kako se mogu prikupljati povijesni podaci, geografski podaci, podaci o prijevozu, podaci o pravnim pitanjima, političke informacije, demografski podaci, ekonomski podaci, podaci o komunikacijskim sustavima, podaci o obrazovnim i društvenim ustanovama, kulturne informacije i informacije o rekreaciji korisnika. [25] Autori donose i neka pitanja (na temelju primjera University of Michigan) koja bi takvo istraživanje u okruženju visokoškolske knjižnice trebalo sadržavati: [26]

- Kada trebate informacije za rad ili učenje, što činite?
- Kakvu ulogu ima knjižnica u vašem radu ili učenju? Kakva je knjižnica u usporedbi s drugim korištenim izvorima informacija?
- Koliko ste zadovoljni s vašom razinom svjesnosti o knjižnici i njezinim uslugama?
- Kada dođete u knjižnicu, pomaže li vam osoblje?
- Kako izgleda vaša vizija knjižnice u budućnosti i kakve su njezine usluge?
- Koje baze podataka koristite više puta mjesečno?
- Kada pripremate rad, preferirate li tiskane ili elektroničke izvore?
- Koji su najveći problemi s kojima se susrećete pri korištenju elektroničkih izvora?
- Koje način pomoći želite da vam budu na raspolaganju pri uporabi elektroničkih izvora?

[24] Usp. Evans, G.E.; Saponaro, M.Z. Nav.dj. Str. 25.
[25] Usp. Isto. Str. 30-34.
[26] Usp. Isto. Str. 43-44.

Druga faza procesa izgradnje fonda je plan nabave, za koji K. Tadić kaže da se zasniva na prikupljenim i obrađenim podacima iz prethodne faze. [27] Koriste se podaci o zajednici korisnika i njihovim potrebama za knjižničnim službama i uslugama, podaci o namjeni knjižnice, njezinim ciljevima i zadacima i podaci o postojećem fondu. Navodi i kako se u hrvatskom knjižničarstvu često koristi izraz 'nabavna politika' kao naziv za niz djelatnosti vezanih uz proces izgradnje fonda, ali da dva pojma nisu istoznačna jer izgradnja fonda je širi koncept od nabavne politike, tj. nabavna je politika jedan od sastavnih dijelova tog procesa. Autorica rabi pojam plan nabave koji bi knjižničarima trebao dati osnovne smjernice u radu, što upućuje na zaključak da se u stvari radi o smjernicama za nabavu građe. O ovoj fazi procesa izgradnje fonda i smjernicama za nabavu građe bit će više riječi u sljedećim poglavljima.

Sljedeću fazu u procesu izgradnje fonda predstavlja selekcija. K. Tadić kaže „selekcija označuje postupak odlučivanja o tome koju određenu građu treba nabaviti za knjižnicu“ i pritom naglašava da se donose sljedeće odluke: odluku koju knjigu od nekoliko koje obrađuju isti predmet odabrati, odluku o podudaranju cijene stvarnoj vrijednosti knjige i odluku o broju primjeraka određenog naslova koji će se nabaviti. [28] Napominje i kako pri ovoj fazi velik utjecaj ima i desiderata tj. kartoteka želja u koju knjižničari i korisnici unose podatke o publikacijama koje ocjenjuju važnima za knjižnični fond. Ona se može voditi u bilježnici, na listićima ili u zapisu na računalu. Pri selekciji knjižničari se vode prema dva opća načela selekcije: načelo vrijednosti (kakvoće) i načelo potražnje (potrebe). Načelo vrijednosti kaže da knjižnice trebaju prikupljati građu koja će intelektualno obogatiti život njihovih korisnika. U tom slučaju selekcija je pozitivna i u fond se uvrštava građa za čiju nabavu postoje valjani razlozi, ali se ne isključuje građa koja bi mogla loše utjecati na korisnika. Ova se teorija smatra elitističkom jer govori kako je knjižnica jedna od kulturnih ustanova koje pridonose stvaranju boljega svijeta. Osobe zadužene za odabir građe prema načelu vrijednosti, tj. selektor ima važnu ulogu i mora dobro poznavati određeno područje, biti obaviješten o knjigama i knjižnicama, poznavati klasična djela i pratiti suvremena zbivanja, poznavati dobro svoje korisnike i birati građu koja će odgovarati svim kategorijama korisničkih interesa. Drugo načelo, načelo potražnje, prvi se put pojavljuje u djelu engleskoga knjižničara L. McColvina koji je smatrao da pučke knjižnice osnivaju radi zadovoljavanja potrebe za obavijestima i publikacijama stanovnika određenog područja, te da trebaju prvo ustanoviti potrebu, a potom dogovoriti sustave kojima će zadovoljiti potrebu. Sadržaj fonda prema

[27] Usp. Tadić, K. Nav.dj.
[28] Isto.

načelu potražnje određen je potrebama i zagovornici ove teorije smatraju da je bolje nabaviti više primjeraka jedne publikacije za koju je zainteresiran veći broj korisnika, nego po jedan primjerak više različitih publikacija koji će imati malenu potražnju. Kod ovog načela najteže je odrediti postupak ustanovljenja potrebe, ali u visokoškolskim knjižnicama to je lakše postići. Autorica navodi i kako selektori u općeznanstvenim knjižnicama trebaju uvažavati načelo funkcionalne univerzalnosti i trebaju nabavljati: djela s graničnih područja, djela multidisciplinarnog obilježja, temeljna znanstvena djela u izvorniku i prijevodu, temeljna djela iz književnosti u izvorniku i prijevodu, djela povijesnoga i poredbenog obilježja, te sekundarne i tercijarne publikacije. Oba načela imaju svoje prednosti i nedostatke, ali je potrebno raditi na uravnoteženom fondu, koji je izgrađen prema potrebama korisnika, ali i može pružiti osnovu za širenje njihovih interesa.

P. Clayton i G. Gorman također govore o principima kvalitete i potražnje, te navode R. Broadusa koji je postavio nekoliko 5 osnovnih argumenata za selekciju izvora koje korisnici žele:

- Knjižničar nema pravo nametati osobno mišljenje o tome što je najbolje za korisnike.
- Ljudima treba pružiti ono što će koristiti, a ne izvore koji će stajati nepročitani na policama.
- Prikupljanje onoga što ljudi žele ne znači automatski niža razina kvalitete jer su ljudi dovoljno različiti da njihove želje pridonesu različitim razinama kvalitete.
- Ukoliko korisnici financiraju knjižnicu, imaju pravo odrediti što točno ulazi u fond.
- Pružajući ljudima ono što žele potičemo ih na čitanje i pomaže pri razvijanju navike čitanja.

R. Broadus je također definirao i 5 argumenata za selekciju izvora prema kvaliteti:

- Knjižnica je obavezna zadovoljiti korisničke potrebe prikupljanjem visoko kvalitetnih izvora.
- Knjižnica je obavezna obrazovati svoje korisnike i vršiti konstruktivan utjecaj na njihove stavove i mišljenja.
- Knjižnica se ne natječe s nakladnicima i knjižarama, jer oboje opskrbljuju učinkovito čitatelje s onim što žele.
- Knjižnica treba poboljšati čitateljski ukus svojih korisnika, pružajući im informacije koje možda nisu dostupne ili nisu odabrane.
- Bez motivacije, javni čitateljski ukusi ostaju iznimno jednostrani i neskloni najboljoj literaturi iz bilo kojeg područja.

P. Clayton i G. Gorman također navode da se dvojba oko principa kvalitete ili principa želje može i riješiti ukoliko se uzme u obzir i namjena knjižnice. Primjerice, visokoškolske, istraživačke i druge specijalne knjižnice trebaju pružiti pristup samo vrlo kvalitetnim izvorima, koje su predložili korisnici ili knjižnično osoblje na temelju objektivnih preporuka. S druge strane, školske knjižnice trebaju pružiti izvore koji obrazuju i informiraju, te pridonose osobnom rastu i razvoju učenika. [29]

Kod selekcije postoji pomalo nejasna razlika između selekcije i cenzure. [30] U procesu selekcije informacijski stručnjaci donose odluku o tome što će uključiti u fond na temelju dobro informiranih odluka, normativnih kriterija i usporedbi izbora. Za razliku od selekcije, cenzura se ne odnosi na aspekt što će se uključit u fond, već što će biti isključeno iz fonda i traži razlog za opravdanje isključivanja građe iz fonda ili što ta građa nije odabrana za fond. Dakle, selektor pri odabiru izvora traži kriterije kako bi opravdao uključivanje tih izvora u fond, dok cenzor traži kod izvora razloga zašto ih ne bi odabrao ili da ih isključi iz fonda.Ti razlozi su najčešće: stavovi zajednice, autorova politička aktivnost, reakcija moćnih grupi i sl.

Visokoškolske knjižnice razlikuju se od drugih vrsta knjižnica, no vrlo se razlikuju i međusobno.[31] Neke visokoškolske knjižnice pokrivaju svojim fondom nekoliko područja, dok druge pokrivaju širok broj disciplina i to kroz različite razine. Također, kod izvora selektori u visokoškolskim knjižnicama trebaju voditi računa o primjerenosti razine izvora za studente prve godine ili studente doktorskog studija. Pri tome se selektori u ovom tipu knjižnice služe priručnicima ustanove, nastavnim planovima i programima, istraživačkim izvještajima, i dr. Proces selekcije u visokoškolskim knjižnicama ima nekoliko posebnih značajki:

- Visokoškolske knjižnice prikupljaju više građe iz različitih krajeva svijeta jer trebaju pokriti različita područja i izvorima iz raznih regija.
- Jezik nije ograničavajući faktor u visokoškolskoj knjižnici jer knjižnice prikupljaju građu na stranim jezicima kako bi osigurale potporu određenim jezičnim studijima ili zbog broja korisnika koji mogu čitati građu na drugim jezicima.
- Visokoškolske knjižnice koriste puno detaljnija pomagala za selekciju od drugih knjižnica poput: nacionalnih bibliografija, znanstvenih časopisa, recenzijskih časopisa, i sl.
- U procesu selekcije knjižničari imaju puno manju ulogu u visokoškolskim knjižnicama nego u nekim drugim. Naime, pretpostavka je da akademsko osoblje,

[29] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 74-75.
[30] Usp. Isto. Str. 77-79.
[31] Usp. Isto. Str. 83-84.

budući da su to stručnjaci u svom području, može bolje odabrati primjerenu literaturu za svoje područje.

Sljedeća faza obuhvaća postupke nabave predakcesiju i akcesiju tj. postupke naručivanja i pristizanja građe u fond preko uobičajenih oblika nabave. Ova faza započinje nakon što knjižnica napravi izbor onoga što želi nabaviti koji treba biti u skladu sa smjernicama za nabavu grđe. Predakcesija obuhvaća povlačenje listića iz desiderate s naslovima publikacija koje su odabrane za nabavu, postupke kojima se provjerava vjerodostojnost podataka kojima se raspolaže, ustanovljuje se posjeduje li ih knjižnica, u koliko primjeraka, je li traženi naslov već naručen ili u fazi obrade nakon uključenja u fond. Provjeravanje vjerodostojnosti podataka posebno je važno u knjižnicama koje nabavljaju velik broj naslova pa sustav nadzora u odjelu za predakcesiju i akcesiju treba biti dobro razrađen. Ukoliko se građa nabavlja kupnjom, uz dopis se prilaže narudžba. Ukoliko je riječ o nabavi građe zamjenom, knjižnica uz dopis šalje i popis željenih i popis odaslanih publikacija drugoj ustanovi. Kada građa stigne u knjižnicu, treba je usporediti s predakcesijskim evidencijama, te se u evidenciji vođenoj na listićima listić za pristiglu građu prebacuje iz kartoteke narudžaba u kartoteku akcescije tj. pristigle građe i u njega se upisuje datum prispjeća. Ukoliko knjižnica nije uspjela nabaviti traženu građu, obavljaju se daljnja potraživanja. S pristiglom građom dolazi i prateći dopis (dostavnica s računom, popis za zamjenu, popis o darovanoj građi, popis obveznoga primjerka za određeni mjesec, dostavnica ekonomata za vlastita izdanja), a potom se provjerava odgovaraju li podaci iz dopisa podacima iz narudžbe, te uspoređuje stvarno stanje građe s popratnim dopisom. Ukoliko je sve u redu, napiše se datum i potpisom ovjerava primitak. Ukoliko stvarno stanje nije u skladu s dopisom, građa se može reklamirati pismenim ili telefonskim putem. U slučaju da se građa i popratni dopis slažu, akcesija završava, a građa je potom spremna za inventarizaciju i uvođenje u knjižnični fond. [32]

Nakon toga slijedi pročišćavanje knjižničnoga fonda tj. izlučivanje ili premještanje dubleta, rijetko korištene građe ili građe koja više nije za uporabu. Taj je postupak povezan s revizijom fonda, te se tako trajno odstranjuje građa ili premješta u drugo spremište. Ova faza se provodi kada je fond dosegao gornju granicu rasa i nema prostora za novu građu. Pročišćavanje građe donosi knjižnici tri važne prednosti: ušteda prostora, veća dostupnost tražene građe i ekonomično poslovanje, no knjižničari se susreću s brojnim preprekama pri ovoj fazi koji su ponajviše psihološke prirode poput nedostatka vremena, straha od pogrešnih

[32] Usp. Tadić, K. Nav.dj.

postupaka, zauzetosti djelatnika i otpor prema odstranjivanju nabavljene građe. Do otpora dolazi zbog straha da će pročišćavanje fonda smanjiti njegov opseg i vrijednost. Iz fonda se obično odstranjuje sljedeća građa: nepotrebni duplikati i dublete, neželjeni darovi, zastarjela građa, prekinuti nizovi, uništena i oštećena građa, publikacije na lošem papiru, nekorištena građa, nepotpuna godišta periodike i periodika bez kazala. Što se tiče kriterija za odstranjivanje građe, oni se odnose na fizička obilježja građe, veličinu fonda i kakvoću građe, te nekoliko sljedećih selekcijskih metoda: metoda proučavanja vremena koje je neka publikacija provela na policama bez posudbe, metoda korištenja svih pokazatelja o posudbi i rezervacijama, citatnim metodama i proučavanjem mišljenja stručnjaka. Jedno od rješenja za izlučenu građu su i depozitarne knjižnice koje se mogu osnivati na nacionalnoj razini ili na razini sveučilišta. Izlučena građa se smješta u depozitarnu knjižnicu s kojom su unaprijed dogovorene mjere zaštite takve građe i način njezina korištenja. Tamo se pristigla građa odlaže s obzirom na vrijeme pristizanja ili u skupine kao u slučaju prijašnjeg posjednika kako bi se zadržale postojeće signature. Građa se može posuditi u depozitarnoj knjižnici (u prostoru čitaonice) ili dostavljanjem traženih primjeraka knjižnici.[33]

Posljednja faza u procesu izgradnje fonda je vrednovanje ili procjena vrijednosti fonda kojom se nastoji ustanoviti vrijednost pristigle građe i/ili cijelog fonda uvažavajući mišljenja korisnika, knjižničara i ocjena stručnjaka. [34] P. Clayton i G. Gorman ovaj proces definiraju kao proces upoznavanja snaga i slabosti upotrebom metoda koje će dati valjane i pouzdane rezultate, te kao proces mjerenja do koje razine knjižnica nabavlja građu koju treba nabavljati i koliko je to u skladu s definiranim parametrima. Napominju i kako je to zahtjevan proces koji iziskuje puno vremena, ali da pruža mnogo objektivnije razumijevanje opsega i dubine fonda, te pruža okvir za izgradnju fonda, proračun i donošenje odluka. Navode i nekoliko ciljeva za evaluaciju fonda: točnije razumijevanje opsega, dubine i korisnosti fonda, pružanje osnove za izgradnju fonda, pomoć u pripremi smjernica za nabavu građe, mjerenje učinkovitosti smjernica za nabavu građe, utvrđivanje primjerenosti i vrijednosti fonda, uočavanje nejednakosti u knjižnici i njihovo poboljšavanje, fokusirati ljudske i financijske izvore na područja koja zahtijevaju najviše pažnje, pružanje opravdanja za povećanje proračuna za građu, demonstracija nadležnim osobama zašto knjižnica traži više novca, utvrđivanje prednosti i nedostataka fonda, provjera potrebe za pročišćavanjem fondom.[35] G. E. Evans i M. Z. Saponaro dodaju kako ustanove provode evaluaciju kako bi razvile

[33] Usp. Isto.
[34] Usp. Isto.
[35] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 161-162.

inteligentne i stvarne programe nabave koji se temelje na poznavanju postojećeg fonda, kako bi opravdale financijske zahtjeve za određenom raspodjelom sredstava i kako bi povećale upoznatost osoblja sa fondom. Svrhu evaluacije isti autori dijele na unutarnje razloge (potrebe izgradnje fonda, potrebe proračuna) i vanjske razloge (potrebe lokalnih ustanova, vanjske potrebe ustanove). [36] Što se tiče potreba izgradnje fonda, knjižnica tu istražuje opseg fonda, dubinu fonda, kako korisnici rabe fond, financijska vrijednost fonda, prednosti fonda, slabosti fonda, postojeće probleme u smjernicama za nabavu građe i dr.

P. Clayton i G. Gorman navode kako kod evaluacije fonda postoje dva osnovna pristupa. Prvi je orijentiran prema korisnicima pri čemu se analiza usmjerava prema individualnom korisniku, prema osobi koja koristi izvore iz fonda. Drugi pristup je orijentiran prema samom fondu gdje se posebnim evaluacijskim tehnikama proučava fond i njegova veličina, pokrivenost, dubina i značajnost. [37] G. E. Evans i M. Z. Saponaro navode metode koje se rabi kod pristupa orijentiranog prema fondu: *checking list*, bibliografije, katalozi, mišljenje stručnjaka, standardi za fondove i statistike usporedne uporabe, dok su metode koje se rabe kod pristupa orijentiranog prema fondu: mišljenja ili istraživanja korisnika, istraživanja kretanja građe, analiza statistike međuknjižnične posudbe, citatne analize, dostupnost na policama, test dostave dokumenata i istraživanje simulirane upotrebe. [38]

Što se tiče stanja izgradnje fonda u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama, Z. Majstorović i K. Ivić napominju kako su temeljni problemi nepovezanost knjižnica u sveučilišnom knjižničnom sustavu, nevrednovane zbirke, nepoznavanje informacijskih razina fakultetskih programa i nedovoljna suradnja među njima samima, što sve dovodi do neracionalnosti u nabavi, obradi i korištenju postojećeg fonda i pružanju informacijskih usluga. Promjene u visokom školstvu, ekonomiji, tehnologiji i unutarnjoj organizaciji sveučilišnih knjižničnih sustava, smanjivanje financijskih sredstava za visokoškolske knjižnice i rastući pritisak financijera utječu na to da visokoškolske knjižnice trebaju biti učinkovite i racionalne u potrošnji proračunskih sredstava. Stoga je nužno da one imaju jasne ciljeve određene strategijskim planom razvoja i operativne planove koji će ih usmjeriti prema okolini i prepoznavanju promjena. [39]

---

[36] Usp. Evans, G.E.; Saponaro, M.Z. Nav.dj. Str. 316-317.
[37] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 169.
[38] Usp. Evans, G.E.; Saponaro, M.Z. Nav.dj. Str. 318-319.
[39] Usp. Majstorović, Z.; Ivić, K. Izgradnja zbirki u sveučilišnom knjižničarstvu: model. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011). Str. 43-44. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1217/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-05-03)

Kao što je prikazano, proces izgradnje fonda dinamičan je i zahtjevan posao za svaku, pa tako i visokoškolsku knjižnicu. Iako oduzima djelatnicima puno vremena i zahtjeva dodatne napore, poznavanje prednosti i nedostataka vlastitog fonda može pomoći savladavanju tih nedostataka, osmišljavanju novih usluga i zadovoljavanju prepoznatih potreba zajednice korisnika.

2.3. Planiranje nabave u visokoškolskim knjižnicama

Planiranje nabave predstavlja drugu fazu u procesu izgradnje fonda i pri nabavljanju građe potrebno je osigurati osnovne smjernice za knjižničare. K. Tadić navodi primjer kako u fakultetskoj knjižnici može doći do neravnomjerne raspodjele sredstava i zagovaranja jednog predmeta na štetu drugog ukoliko je pojačano zanimanje profesora za određeni predmet. Zbog toga je važno unaprijed dogovoriti i pripremiti plan nabave kako bi se spriječio utjecaj različitih mišljenja.[40]

T. Krajna i H. Markulin navode kako nabava građe podrazumijeva poznavanje znanstvenog ili stručnog područja u kojem knjižnica djeluje i poznavanje značajnih izvora informacija iz tog područja. Navode i definiciju J.H. Shere prema kojoj je za nabavu građe prvo nužno znati što treba nabaviti, što se očituje iz korisničkih potreba. Zatim je bitno znati gdje i kako se ta građa može nabaviti. Autorice ističu i posebnosti visokoškolskih knjižnica, koje su specijalne knjižnice i pokrivaju određeno znanstveno i stručno područje. Izgradnja fonda u ovom tipu knjižnice složen je postupak koji polazi prvo od znanstvenog i stručnog područja, kategorije korisnika (profesori, studenti, osoblje), namjene fonda (potpora studijskim programima i znanstvenim projektima), veličine fonda (dubina fonda i organizacija) i tehničkih mogućnosti (dostupnost, način korištenja i pohrana). Kao glavni cilj fonda visokoškolskih knjižnica ističu nužnost pokrivanja potreba akademskog programa. [41]

Autorice su provele i istraživanje 2010. godine o načinima nabave i izgradnje fonda u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama, točnije, knjižnicama pri sastavnicama Sveučilišta u Zagrebu. Istraživanje je pokazalo kako hrvatske visokoškolske knjižnice nemaju osiguran proračun za nabavu građe, ne izrađuju plan nabave građe, ponajviše nabavljaju tiskanu građu, a rjeđe elektroničku građu, kupuju tekuće naslove knjiga i časopisa, a rijetko starije naslove radi popunjavanja fonda, nemaju dovoljan broj primjeraka ispitne literature i imaju sve manje sredstava za kupnju časopisa. Dobiveni rezultati ukazuju kako hrvatske visokoškolske

[40] Usp. Tadić, K. Nav.dj.
[41] Usp. Krajna, T.; Markulin, H. Nav.dj. Str. 24-25.

knjižnice nemaju mogućnost provođenja sustavne nabavne politike, a autorice razlog tome ponajprije vide u činjenici da mnoge knjižnice nemaju osiguran proračun za nabavu građe. Građa se stoga nabavlja prema trenutnim potrebama i ovisno o financijskim mogućnostima ustanove, što knjižničare dovodi u neugodan položaj i zaduženi su za izgradnju fonda, ali nemaju slobodu da mogu odluke donositi planski i racionalno. [42]

Važnost plana nabave najbolje opisuje K. Tadić koja navodi kako on knjižničarima pomaže pri postizanju jedinstvenog stajališta koji se dijelovi fonda trebaju posebno razvijati, pri usklađivanju djelatnosti pojedinaca odgovornih za izgradnju fonda, pri postizanju dosljednosti i usklađenosti fonda, da se izbjegne improvizirano donošenje odluka i različit pristup knjižničara i korisnika u odlučivanju o fondu knjižnice. [43]

Istraživanje je pokazalo i kako hrvatske visokoškolske knjižnice rijetko nabavljaju elektroničku građu, što je veliki nedostatak budući da oni mogu imati veliku primjenu u akademskom okruženju. Knjižničari možda ne nabavljaju elektroničku građu zbog predrasuda i strahova, stoga valja pojasniti što se točno odnosi na taj pojam. Elektronički izvori je fraza koja se koristi za sve digitalne izvore. P. Johnson[44] donosi nekoliko koristi korištenja elektroničkih izvora:

- Lakše pretraživanje, snažnije mogućnosti pretraživanja
- Osiguran pristup izvorima izvan fizičkog prostora knjižnice
- Ujedinjenje više brojeva i godišta časopisa u jednu datoteku za pretraživanje
- Uporaba slike i zvuka
- Smanjenje krađe i oštećenosti građe
- Moguća manipulacija i sažimanje sadržaja
- Istovremena upotreba sadržaja od nekoliko ljudi
- Smanjenje troškova za nabavu, pohranu i održavanje
- Hiperlinkovi
- Pristup izvorima i nakon radnog vremena knjižnice.

Također su navedeni i izazovi povezani s elektroničkim izvorima: tehnička pitanja,troškovi opreme i povezivosti, jednakost pristupa, autorska prava, sigurnost, bibliografska kontrola, indeksiranje, arhiviranje, licenciranje, upute za korisnike, pitanja autoriteta, kvalitete, točnosti, nestabilnosti i mobilnosti informacija.

---

[42] Usp. Isto. Str. 34.
[43] Usp. Tadić, K. Nav.dj.
[44] Usp. Johnson, P. Fundeamentals of collection development and management. Chicago: ALA, 2004. Str. 199-201.

Z. Majstorović i K. Ivić rješenje problema hrvatskih visokoškolskih knjižnica vide u većoj suradnji i usklađenoj izgradnji fondova tj., koordiniranoj nabavi. [45] K. Tadić taj pojam definira kao suradnju u nabavi građe između više knjižnica na užemu ili širem području. Za ovu vrstu nabave specifično je da se unutar iste zajednice korisnika više knjižnica (koje ne moraju biti iste namjene) dogovaraju o podjeli područja i usmjeravaju k izgradnji pojedinih dijelova fonda prema određenom predmetnom području, zemljopisnoj cjelini, jeziku ili vrsti građe. Knjižnice razmjenjuju podatke o veličini, strukturi i dostupnosti fonda i pruža im se opcija da bolje sagledaju mogućnosti pojedine knjižnice i njezinog osoblja, te da postignu bolju opskrbljenost knjižnica potrebnom građom i poboljšaju dostupnost građe i dostupnost obavijesti o raspoloživoj građi. [46] Z. Majstorović i K. Ivić navode sljedeće razloge za suradnju:

- knjižnice ne posjeduju sve što njihovim korisnicima treba,
- izbjegava se preklapanje fondova,
- dobiva se bolji uvid u postupke upravljanja i izgradnje fonda među povezanim knjižnicama,
- usklađuje se buduće planiranje razvoja fonda,
- usklađuje se prikupljanje građe iz pojedinih znanstvenih područja među članicama,
- objedinjavaju se licence za zajedničko korištenje baza podataka na više lokacija
- usklađuju se odluke u upravljanju fondom (otkazivanje pretplate, izlučivanje, čuvanje građe). [47]

Autorice navode i glavne prepreke suradnji visokoškolskih knjižnica i koordiniranoj nabavi, a to su različite institucionalne, pravne, političke, administrativne, tehnološke, fizičke i ljudske prepreke.

J. Petrak i T. Aparac-Jelušić[48] slažu se kako je suradnja ključno rješenje koje će pomoći hrvatskim visokoškolskim knjižnicama da se nose s promjenama. Napominju kako pri dogovaranju modela povezivanja treba uvažavati specifičnosti polja i disciplina, potencijale središnjih jedinica za pojedina područja, ekonomsku i stručnu logiku, kompetentnost osoblja i težiti profesionalnom ponašanju i djelovanju svih knjižničara. Pri tome se trebaju gledati interesi svih članica, ne pojedinog sveučilišta, te utvrditi nadležnost u odnosu na nacionalnu

[45] Usp. Majstorović, Z.; Ivić, K. Nav.dj. Str. 48.
[46] Usp. Tadić, K. Nav.dj.
[47] Usp. Majstorović, Z.; Ivić, K. Isto.
[48] Usp. Petrak, J.; Aparac-Jelušić, T. Nav.dj. Str. 24-25.

knjižnicu. Ovakvim se oblicima suradnje mogu riješiti problemi hrvatskih visokoškolskih knjižnica poput tehničke i financijske podrške.

S. Avlon, V. Golubović i A. Martek navode nekoliko modela knjižničnih konzorcija za visokoškolske knjižnice na temelju primjera iz međunarodne knjižnične prakse. [49] Svrha knjižničnih konzorcija je racionalizacija poslovanja putem zajedničke nabave izvora. Navode i kako su u Europi knjižnice udružuju na regionalnoj ili nacionalnoj razini, ali da u Hrvatskoj ne postoji nacionalni konzorcij i to onemogućava uključivanje hrvatskih visokoškolskih knjižnica u međunarodna udruženja nacionalnih konzorcija. Modeli konzorcija su sljedeći:

- Model nacionalnih centraliziranih konzorcija – Središnju ulogu ima nacionalna knjižnica koja usklađuje nabavu i dostupnost elektroničkih izvora, te je ovaj model usmjeren prvenstveno sveučilišnim knjižnicama, ali mogu sudjelovati i ostale knjižnice. Centralni ured upravlja konzorcijem, a nabava se financira najvećim dijelom iz državnog proračuna dok knjižnice članice uplaćuju godišnje članarine.
- Model nacionalnih decentraliziranih konzorcija – Ovaj model bavi se disperziranom nabavom i licenciranjem elektroničkih izvora u sveučilišnom kontekstu. Inicijativa za ovaj konzorcij najčešće dolazi iz knjižnica članica sustava, a sustav upravljanja strukturiran je na način da uključuje široko sudjelovanje članova konzorcija. Broj zaposlenih osoba je minimalan, kao i podrška u konzorciju, a ona se odnosi na proces licenciranja, pregovaranje s izdavačima ili agregatorima te rijetko uključuje upravljanje i raspačavanje izvora.
- Regionalni model konzorcija – Ovaj model se odnosi na regionalnu suradnju i jedna od njegovih temeljnih značajki je da se primarno financira na decentraliziranoj razini. Primarna zadaća ovog modela konzorcija je licenciranje elektroničkih izvora, čak i pored ostalih usluga kao što je tehnička podrška članicama.

U hrvatskoj visokoškolskoj knjižničnoj zajednici nisu postojali formalni konzorciji, pa je tako u lipnju 2006.godine NSK predložila osnivanje Croatian Academic Libraries Consortium (CALC) – nacionalnog konzorcija za nabavu elektroničkih izvora. Potreba za osnivanjem takvog konzorcija u Hrvatskoj javila se zbog nedefiniranog modela, netransparentnosti trošenja državnih sredstava, neadekvatne distribucije financijskih sredstava unutar knjižnica članica sustava i potrebe za formaliziranje središnje uloge nacionalne knjižnice u sustavu.

[49] Usp. Avalon, S.; Golubović, V.; Martek, A. Europski knjižnični konzorcij: modeli financiranja i organiziranja nabave u knjižnicama visokoškolskog sustava. // Nove strategije specijalnih i visokoškolskih knjižnica: zagovaranje i prikupljanje financijskih sredstava / Martek, Alisa; Pilaš, Irena. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 135-146. URL: http://bib.irb.hr/datoteka/286777.17-AvlonGolubovicMartek_REC_AI_UR.doc (2012-05-07)

Nažalost, zbog ograničenja državnog proračuna, financijsku brigu za konzorcij moraju snositi članice konzorcija.

A. Martek donosi dva prijedloga konzorcija koji se tiču hrvatskih visokoškolskih knjižnica. [50] Model sveučilišnoga knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu prvi je prijedlog koji je nastao na temelju TEMPUS projekta koji se održavao u NSK-a od 15. travnja 2005. godine do 14. listopada 2006. godine pod nazivom Model izgradnje knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu. Cilj mu je bio uspostaviti funkcionalni model i organizaciju knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu sa sastavnicama NSK, fakultetskim, odjelnim i institutskim knjižnicama. Konzorcij se treba organizirati u tri skupine: upravljačka skupina (koja je odgovorna za stvaranje nabavne politike i vrednovanje korištenja elektroničkih izvora), izvršna skupina (koja je zadužena za pregovaranje o licenciranju elektroničkih izvora i stručna skupina (u kojoj su članovi podijeljeni po znanstvenim područjima i zaduženi za podnošenje prijedloga elektroničkih izvora). Što se tiče financiranja, ukoliko osigurana sredstva nisu dovoljna, prema ovom modelu članice konzorcija mogu sudjelovati vlastitim financijskim sredstvima u nabavi elektroničkih izvora. Drugi prijedlog je Zajednica knjižnica sveučilišta Hrvatske (ZaKSH) koji je osnovan 2008. godine kako bi se zajednički rješavali problemi u hrvatskom knjižničarstvu. Ova zajednica sudjeluje u izgradnji zajedničke suvremene mreže hrvatskih knjižnica, a njezini osnivači su sveučilišta u Osijeku, Puli, Rijeci, Splitu i Zadru. ZaKSH se zalaže za sustav održive nabave inozemnih znanstvenih časopisa i baza podataka tj. sustav nabave u kojem je osigurano provođenje nacionalne znanstvene politike i zadovoljavanje potreba korisnika visokoškolskih knjižnica.

Preduvjet koordiniranoj nabavi visokoškolskih knjižnica, a i sustavnom provođenju nabavne politike su smjernice za nabavu građe, koje su prema T. Krajni i H. Markulin[51] temeljni problem hrvatskih visokoškolskih knjižnica, tj. nedostatak postojanja takvih smjernica u većini visokoškolskih knjižnica. Upravo će se njima baviti sljedeće poglavlje gdje će se pojasniti pojam smjernice za nabavu građe, naglasiti njihove prednosti i dati prijedlog predloška koji će se kasnije koristiti u analizi sadržaja.

[50] Usp. Martek, A. Konzorcijska nabava u Hrvatskoj: stanje i perspektiva. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3 (2011). Str 86-88. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1219/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-05-07)
[51] Usp. Krajna, T.; Markulin, H. Nav.dj. Str. 25.

3. Smjernice za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama

Smjernice za nabavu građe (eng. *collection development policy, guidelines fod collection development*) u hrvatskoj knjižničarskoj praksi poznate su pod različitim nazivima kao što su načela nabavne politike, smjernice za izgradnju fonda, smjernice za izgradnju zbirki, program za izgradnju fonda i dr., ali pregledavajući smjernice različitih knjižnica uočeno je kako su one nazvane smjernice za nabavu građe što upućuje na zaključak da je taj termin učestaliji u hrvatskoj knjižničarskoj praksi.

P. Clayton i G. Gorman[52] smjernice za nabavu građe definiraju kao izjavu o općim načelima izgradnje fonda koja odražava svrhu i sadržaj fonda, dok T. Krajna i H. Markulinproširuju definiciju pojma time da je to temeljno polazište izgradnje fonda i skup općeprihvaćenih i ujednačenih stavova o općim načelima izgradnje fonda pri čemu oni odražavaju svrhu i sadržaj fonda, a namijenjeni su i korisnicima i djelatnicima knjižnice. Navode i kako bi smjernice trebale sadržavati upute o izboru građe, očuvanju i izlučivanju građe iz fonda, no i da velik broj hrvatskih visokoškolskih knjižnica nema takve smjernice što dovodi do različitih problema. [53]

Postoje dva različita pristupa osmišljavanju smjernica za nabavu građe pa tako one mogu biti:

- zasebni dokument
- integrirani dio smjernica za upravljanje fondom.

Neke knjižnice imaju samo smjernice za nabavu građe, druge su ih integrirale u smjernice za upravljanje fondom, ali valja naglasiti kako je za učinkovite smjernice za upravljanje fondom nužno osmisliti i razviti detaljne smjernice za nabavu građe.

Bit smjernica za nabavu građe je, prema P. Clayton i G. Gorman[54], da knjižnica može izraziti kako se donose odluke vezane za selekciju, što će se nabaviti, kako će se očuvati i što će se izlučiti. Smjernice trebaju preuzeti ulogu svojevrsnog ugovora između knjižnice i njezinih korisnika kako bi korisnicima pokazale što mogu očekivati od knjižnice. One također trebaju biti fleksibilan dokument koji je uvijek spreman na reviziju i ostavlja dovoljno prostora knjižnici za donošenje odluka. Dakle, smjernice trebaju pružiti okvir i skup kriterija unutar kojeg se knjižnica, njezino osoblje i korisnici mogu kretati, a ne trebaju biti dokument koji će ograničavati.

---

[52] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 17.
[53] Usp. Krajna, T.; Markulin, H. Nav.dj. Str. 24-25.
[54] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 19.

A. R. Adekanmbi u svom radu donosi nekoliko različitih viđenja i definicija smjernica za nabavu građe od različitih autora, pa tako navodi da Evans smjernice za nabavu građe opisuje kao pisani plan knjižnice koji ima cilj ispraviti slabosti fonda i održavati uočene prednosti. [55] Pritom su smjernice plan djelovanja kojim se vodi knjižnično osoblje pri donošenju odluka. Wood i Hoffman smatraju kako smjernice trebaju uključivati i dati odgovore na pitanja selekcije, nabave, organizacije, vrednovanja i pohrane fonda. Prema Atkinsonu smjernice za nabavu građe ne bi trebale odražavati samo trenutno i željeno stanje fonda, već biti vodič pri selekciji koji će preobraziti fond iz trenutnog u željeno stanje. On i definira tri važne funkcije smjernica za nabavu građe:

- referencijalna funkcija – ona se odnosi na funkciju izražavanju trenutnog stanja selekcije i njenog željenog stanja;
- generativna funkcija – ona se bavi preobrazbom fonda iz trenutnog stanja u željeno stanje;
- retorička funkcija – u njoj se iskazuje dosljednost u sustavnom planu izgradnje fonda.

R. Snow problematizira i samu definiciju pojma smjernica za nabavu građe navodeći kako nema jasne granice između onog što su smjernice za nabavu građe i onog što one čine, te kako bi to moglo biti jedno od objašnjenja zašto mnoge američke visokoškolske knjižnice nemaju razvijene smjernice za nabavu građe. Smatra i kako to najbolje izražava W. A. Wortman kada kaže kako su smjernice za nabavu građe kristalizacija shvaćanja svake knjižnice kako fond služi poslanju knjižnice. [56]

P. Johnson navodi kako smjernice opisuju fond u sadašnjem stanju i kako će se razvijati uz definirana pravila razvoja. To je i sustavni dokument koji pruža osnovu za planiranje, raspodjelu, informiranje, administraciju i podučavanje. Napominje i kako je sastavljanje smjernica za nabavu građe poraslo nakon Drugog svjetskog rata posebno u visokoškolskim knjižnicama zbog naglog rasta fondova tih knjižnica. Sredinom 50-ih godina 20. stoljeća American Library Association preporučila je svim javnim knjižnicama da bi

---

[55] Usp. Adekanmbi, A.R. Availability and Use of Collection Development Policies in Colleges of Education Libraries, Botswana. // African Journal of Library, Archives & Information Science 17, 1(2007). Str. 46-47. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbCqtVGwrbVPpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-05-07)

[56] Usp. Snow, R. Wasted Words: The Written Collection Development Policy and the Academic Library. // Journal of Academic Librarianship 22, 3(1996). Str. 191. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbesrk6vq7FPsqqkfu3o63nys=252b585LzzhOrK45Dy=26hid=3d8 (2012-05-08)

trebale imati razvijene smjernice. Priprema i revizija smjernica je kontinuirani proces jer se korisnička zajednica, financijska sredstva i izvori stalno mijenjaju, a smjernice mogu pružiti jedino okvir i kriterije, no uvijek će biti nužna osobna prosudba knjižničnog osoblja vezano za odabir određenog naslova. [57]

3.1. Standardi i preporuke

Vjerojatno najpoznatije preporuke za osmišljavanje i razvoj smjernica za nabavu građe su *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model*[58] koje su nastale 2001. godine pod okriljem krovne knjižničarske organizacije IFLA-e. Te preporuke su u stvari sažeti vodič kako napisati smjernice za nabavu građe prema metodologiji Conspectus modela. Do potrebe za takvim vodičem došlo je nakon saznanja IFLA-inog odjela za nabavu i izgradnju fonda kako diljem svijeta mnogi nisu upoznati s ovim važnim aspektom knjižnične djelatnosti. Vodič je osobito namijenjen osoblju koje nije dobro upoznato s izgradnjom fonda i područjima gdje nema mnogo literature o ovoj problematici. Metodologija Conspectus modela odnosi se na određivanje informacijske razine do koje knjižnica prikuplja građu (i tiskane i elektroničke izvore). Ovaj pristup vrednovanja fonda jedini je šire prihvaćen i smatra ga se nacionalnim i međunarodnim jezikom za vrednovanje i opisivanje fonda. Conspectus model je standardizirao iskazivanje jakih strana i ciljeva u izgradnji fonda i na taj način omogućuje bolju izgradnju fonda i racionalno korištenje financijskih sredstava iz proračuna. Knjižničarima iz visokoškolskih knjižnica omogućuje usavršavanje kroz vrednovanje, potiče veću uključenost nastavnog i istraživačkog osoblja u akademskim ustanovama, a rezultati vrednovanja fonda mogu poslužiti za dobivanje akreditacije nekog vanjskog tijela. Glavni nedostatak ovog modela vrednovanja fonda je što se radi o zahtjevnom poslu koji iziskuje veliko zalaganje stručnog osoblja i visoka cijena primjene gotovog modela, nedovoljna razrađenost nekih znanstvenih područja u odnosu na potrebe drugih zemalja i oslanja se na klasifikacijske sheme koje nisu u upotrebi u nekim zemljama.[59] Više riječi o IFLA-inim preporukama i načinu pisanja smjernica slijedeći njihove upute bit će u narednim poglavljima budući da one tvore temelj za predložak koji će služiti za analizu sadržaja.

---

[57] Usp. Johnson, P. Nav.dj. Str. 73.
[58] Usp. Guidelines for a collection development policy using the conspectus model. Str. 1. URL: http://www.ifla.org/files/acquisition-collection-development/publications/gcdp-en.pdf (2012-05-08)
[59] Usp. Majstorović, Z.; Ivić, K. Nav.dj. Str. 50-51.

Mnoge knjižnice moraju svoje smjernice za nabavu građe uskladiti sa *Standardima za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj*. U njima su definirane obveze visokoškolskih knjižnica, pa tako je tako jedna od obaveza fakultetske knjižnice „izgradnja fondova koja uključuje istraživanje i praćenje potreba i zahtjeva korisnika, analizu strukture i sadržaja fondova sveučilišne i srodnih knjižnica, izradu i vođenje nabavne politike, selekciju građe, dezideratu, predakcesiju i akcesiju, pročišćavanje i evaluaciju fondova.“ U slučaju da fakultet nema jednu fakultetsku knjižnicu, već niz odjelnih knjižnica, tada je obaveza središnje odjelne knjižnične službe da „koordinira izgradnju fondova na razini fakulteta“, a odjelne knjižnice „izgrađuju fondove radi praćenja i unapređenja znanstvenih i nastavnih potreba matičnog odjela.“[60] *Standardi* također definiraju i neke upute vezane za knjižnični fond pa fondovi visokoškolskih knjižnica svojim sadržajem i obimom trebaju biti prilagođeni odgojno-obrazovnim potrebama i znanstveno-istraživačkim programima sveučilišta, sadržavati djela trajne znanstvene, obrazovne, kulturne i umjetničke vrijednosti i mogu se formirati kupnjom, zamjenom, darom i odgovarajućim obveznim primjerkom. Navodi se i kako nabavnu politiku knjižničari trebaju utvrditi u suradnji s odgovarajućim stručnim i savjetodavnim tijelima pri znanstveno-nastavnim vijećima sveučilišta ili fakulteta, te uvažavati dogovorena načela koordinirane nabave. Za sveučilišnu knjižnicu posebno je rečeno kako mora nabavljati ponajprije referentnu građu, temeljna djela iz svih područja znanosti i građu interdisciplinarnog i multidisciplinarnog karaktera, te treba primati, obrađivati, pohraniti i dati na korištenje doktorske i magistarske radove s tog sveučilišta. Za razliku od sveučilišne knjižnice, koja mora nabavljati građu iz različitih znanstvenih područja, fakultetska knjižnica treba nabavljati ponajprije literaturu iz onih područja i pomoćno-znanstvenih disciplina koje se predaju i istražuju na matičnom fakultetu, te nabavljati sve udžbenike i priručnike propisane nastavnim planovima i programima. Ona također mora primati, obrađivati, pohraniti i dati na korištenje doktorske i magistarske radove s tog fakulteta. [61]

Dakle, IFLA je prepoznala potrebu za vodičem pri sastavljanju smjernica za nabavu građe kako bi se osoblje s malo radnog iskustva u izgradnji fonda i osoblje iz područja gdje nema mnogo literature o ovoj problematici upoznalo s načinima izrade tih smjernica. No unatoč razrađenom vodiču mnoge visokoškolske knjižnice trebaju voditi računa da u smjernice za nabavu građe uključe i elemente definirane u standardima koji se odnose na njih.

[60] Usp. Standardi za visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj. Nav.dj. Str.3-4.
[61] Usp. Isto. Str. 6.

3.2. Važnost i korisnost smjernica

Smjernice za nabavu građe važan su dio knjižničnih aktivnosti vezanih za izgradnju fonda, točnije one pružaju temelj na koji se nadovezuju ostale aktivnosti. Stoga nije neobično da se u literaturi naglašavaju brojne dobre strane osmišljenih i razvijenih smjernica. P. Clayton i G. Gorman navode nekoliko prednosti razvijenih smjernica za nabavu građe:

- omogućuju planirani odgovor na pozitivne i negativne promjene u financiranju;
- omogućuju planirani odgovor na tehnološke promjene;
- omogućuju racionalizaciju izvora među knjižnicama;
- omogućuju komunikaciju s korisnicima, kolegama i osobljem. [62]

IFLA u prethodno navedenim preporukama[63] donosi četiri razloga za razvoj smjernica za nabavu građe:

- Selekcija – glavna funkcija smjernica je navoditi knjižnično osoblje pri selekciji izvora za fond, ali također i smanjuje vjerojatnost donošenja osobnih odluka pri selekciji zbog definiranih ciljeva izgradnje fonda. Osigurava kontinuiranost i konzistentnost u selekciji i reviziji, pojašnjava svrhu i opseg fonda, te dopušta da evaluaciju odluka o selekciji izvora. Može se koristiti pri obučavanju novog osoblja i pruža korisne informacije drugom knjižničnom osoblju koje je vezano za fond.
- Planiranje – pruža osnovu za buduće planiranje i pomaže u određivanju prioriteta osobito kod financijskih ograničenja. Također pruža osnovu i za pravilnu raspodjelu sredstava, osigurava kontinuitet, izbjegava se zabuna, uočavaju se postojeće jake strane fonda, a osoblje se može voditi ciljevima knjižnice pri radu.
- Odnosi s javnošću – smjernice osobito mogu biti korisne u situacijama kada se knjižnica komunicira s korisnicima, osnivačima i financijerima. Pri sastavljanju dokumenta potrebna je aktivno sudjelovanje i korisnika i osnivača, što poboljšava komunikaciju knjižnice s njima. Na neki način smjernice su ugovor između knjižnice i korisnika, te pružaju informacije što pojedinac može očekivati od knjižnice, njezinog fonda i usluga. Također omogućava i opravdanje individualnih odluka o selekciji izvora na standardiziranoj osnovi, štiti knjižnicu od kritika ili pritiska određenih grupa i pruža ljubazan način za odbijanje neželjenih darova i izvora.

[62] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 21
[63] Usp. Guidelines for a collection development policy using the conspectus model. Nav.dj. Str. 1-2.

- Širi kontekst – smjernice mogu poslužiti i osnova za širu suradnju i dijeljenje izvora jer definira što neka knjižnica, članica konzorcija, prikuplja.

Osim brojnih prednosti postoje i određeni nedostaci zbog kojih neke knjižnice nemaju osmišljene i razvijene smjernice. P. Clayton i G. Gorman navode kako je najveći razlog protiv osmišljavanja smjernica za nabavu građe taj da mnoge knjižnice nemaju smjernice. [64] Mnogi fondovi velikih knjižnica razvijeni su bez takvih smjernica, ali autori napominju kako i u tom slučaju knjižničari se vode dobro razumljivim nepisanim smjernicama koji su dio kulture te ustanove. Drugi najveći nedostatak osmišljavanja smjernica je što oduzimaju mnogo vremena knjižničnom osoblju, a često i drugim sudionicima u tom procesu poput financijera i korisničke zajednice. Osobito u današnje vrijeme javlja se predrasuda kako smjernice ne mogu pratiti promjene u svijetu informacija jer su dugoročne. R. Snow također ističe dvije najveće mane osmišljavanja smjernica s gledišta visokoškolskih knjižnica. [65] Prva mana se odnosi na povezanost procesa osmišljavanja smjernica za nabavu građe s procesom evaluacije fonda. Kako bi se mogle izraditi dobre smjernice, nije nužno samo da knjižničar zna kakav fond knjižnica želi, već je nužno i poznavati dobre i loše strane postojećeg fonda. To se postiže evaluacijom fonda koja je zahtjevan proces i oduzima mnogo vremena knjižničnom osoblju što obeshrabruje mnoge knjižničare pri izradi smjernica za nabavu građe. Druga mana je nefleksibilnost smjernica odnosno nemogućnost prilagodbe i brzog odgovora na promjene u akademskom okruženju. R. Snow uzima za primjer promjena u akademskom okruženju promjenjivost nastavnih planova i programa.

A. R. Adekanmbi je nakon provedenog istraživanja o smjernicama među visokoškolskim knjižnicama došla do određenih uputa za knjižničarsku struku vezano za izradu smjernica za nabavu građe:

- Knjižničarske škole trebaju uključiti izradu smjernica za nabavu građe u svoje programe kako bi studenti knjižničarstva stekli vještine u oblikovanju takvih smjernica;
- Knjižničari koji rade na izgradnji fonda trebaju oblikovati smjernice za njihove knjižnice i rabiti ih kako bi se izbjeglo statičnost fonda;
- Pri osmišljavanju smjernica knjižnice trebaju se savjetovati s osnivačima i korisničkom zajednicom;
- Potrebno je prikupiti sve nužne informacije za oblikovanje smjernica poput ciljeva, podataka o korisnicima, raspodjeli sredstava, načelima selekcije i nabave, pohrani,

[64] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 20.
[65] Usp. Snow, R. Nav. dj. Str. 192-193.

izlučivanju i dr. Svi ti podaci trebaju se uključiti u smjernice i one trebaju biti odobrene od nadležne osobe;

- Revizija smjernica za nabavu građe nužna je s vremena na vrijeme. U slučaju da nema velikih promjena u knjižničnom okruženju koje utječu na fond, revizijom se može uočiti potreba korisnika za nekim novim uslugama. [66]

Unatoč tome što je proces osmišljavanja smjernica dugotrajan i zahtijeva dodatno vrijeme i rad knjižničnog osoblja, mnoge prednosti upućuje kako je ipak riječ o nužnom dokumentu vezanom za proces izgradnje fonda. Smjernice za nabavu građe mogu pružiti dobru osnovu knjižničnom osoblju pri odabiru izvora (i elektroničkih i tiskanih), olakšava planiranje nabave. S druge strane, korisničkoj zajednici pruža uvid u mogućnosti usluga i fonda koje mogu očekivati od knjižnice, budući da se radi o svojevrsnom ugovoru između knjižnice i korisnika. Najvažnije, knjižnicama iz akademskog okruženja može poslužiti kao vodič pri donošenju odluka vezanih za izgradnju fonda osobito u vrijeme pritiska financijera i opravdanja uloženih sredstava.

3.3. Elementi smjernica

Prije definiranja elemenata koje bi trebale sadržavati smjernice za nabavu građe, valja navesti kako ide čitav proces usvajanja smjernica u nekoj knjižnici. P. Clayton i G. Gorman preporučuju da knjižnica uspostavi odbor za usvajanje smjernica. U odboru bi se trebali nalaziti osoblje knjižnice, knjižničari koji rade na izgradnji fonda, drugi stručnjaci, osnivači knjižnice i donatori. [67] Čitav proces planiranja smjernica ima 6 koraka:

- Odrediti natuknice o tome što će se uključiti u smjernice, koga će se konzultirati, tko će pripremiti nacrt smjernica i kako će se donijeti odluka o smjernicama;
- Analizirati potrebe korisničke zajednice – razgovarati s korisnicima knjižnice, anketirati ih ili intervjuirati;
- Pripremiti nacrt dokumenta – mogu se koristiti postojeći materijali i treba označiti 'kontroverzna' područja;
- Kruženje nacrta dokumenta – provesti raspravu o nacrtu s članovima odbora i provesti reviziju dokumenta ukoliko je potrebno;

[66] Usp. Adekanmbi, A.R. Nav.dj. Str. 51.
[67] Usp. Clayton, P.; Gorman, G. Nav.dj. Str. 28.

- Usvajanje revidiranog dokumenta – formalno usvajanje i objavljivanje dokumenta;
- Stalna revizija – osigurati i naznačiti vrijeme vrednovanja i revizije smjernica.

Kao što je već rečeno, smjernice za nabavu građe mogu biti integrirane u smjernice za upravljanje fondom ili oblikovane kao zasebni dokument. U slučaju da se knjižnica odluči na oblikovanje zasebnog dokumenta smjernica, tu također postoje dva različita pristupa: oblikovanje sažetog dokumenta i oblikovanje detaljnog i iscrpnog dokumenta. Prvi pristup obuhvaća sažeti dokument u kojem su navedene samo osnove kao što su područje koje knjižnica pokriva fondom, pristupi prikupljanju i sl. Neke od prednosti ovakvog dokumenta su da on pruža veliku fleksibilnost selektorima u promjenjivom okruženju i da nije nužno provodit reviziju dokumenta upravo zbog spomenute fleksibilnosti. Drugi pristup zagovara mnogo detaljniji i iscrpniji dokument u kojem je točno navedeno tko su odgovorne osobe i za što, detaljno obrazložene dobre strane postojećeg fonda, veličina sadašnjeg fonda, ciljevi kako bi budući fond trebao izgledati i sl. Ovaj pristup također pruža određene prednosti poput fleksibilnosti i što ne oduzima mnogo vremena knjižničnom osoblju za dokumentiranje. Autori upozoravaju i na velik nedostatak ovog pristupa – on ne potiče stvarno dublje razumijevanje fonda, knjižnice i njezine korisničke zajednice. [68]

Drugi aspekt prije definiranja elemenata smjernica koji treba razmotriti je kako uopće oblikovati smjernice za nabavu građe. P. Clayton i G. Gorman preporučuju nešto što se naziva *kreativni plagijarizam*. On obuhvaća prikupljanje što većeg broja postojećih smjernica srodnih knjižničnih ustanova, uvidjeti koje elemente one obuhvaćaju i utvrditi moguće pristupe oblikovanju. Naravno, ako knjižničar želi preuzeti neki element iz smjernica za nabavu građe druge knjižnice prvo treba tražiti dopuštenje te knjižnice. Neki od nedostataka takvog koncepta su da se knjižnice ipak razlikuju jedna od druge i treba paziti da se u smjernice uklope specifičnosti pojedine knjižnice. Također i velik nedostatak je što mnoge smjernice još uvijek naglašavaju tiskane izvore u svojim fondovima, a manje elektroničke izvore što je osobito važno za visokoškolske knjižnice. [69]

P. Clayton i G. Gorman također preporučuju da se smjernice za nabavu građe oblikuju prema Conspectus modelu, no i napominju kako sve smjernice trebaju počinjati s uvodom u knjižnični fond, informacijama o predmetnom području, pristupu prikupljanja građe, pozadini fonda i sl. [70]

---

[68] Usp. Isto. Str. 26-27.
[69] Usp. Isto. Str. 30-31.
[70] Usp. Isto. Str. 27.

P. Johnson smatra kako stvaratelji smjernica, bili oni pojedinci ili čitav odbor, trebaju voditi računa o glavnoj namjeni i kome su smjernice namijenjene pri njihovom oblikovanju. [71] Za primjer uzima knjižnice u konzorciju koje bi trebale imati smjernice namijenjene kooperativnoj nabavi izvora i njihove pojedinačne smjernice za nabavu građe trebale bi se podudarati. Smjernice za nabavu građe obično se pripremaju prema 3 modela:

- model predmetne analize
- narativni model;
- kombinacija prethodnih modela.

Model predmetne analize opisuje fond, njegove trenutne razine i željene buduće razine prema nekoj od klasifikacijskih shema. Ovaj model vrlo je detaljan, ali i omogućuje da se fond promatra kao cjelina. On je nastao i potreba knjižnice da razviju konzistentan i učinkovit način definiranja predmetnih područja i razina prikupljanja. Na ovom modelu temelji se i već spomenuti Conspectus model. Ukoliko se knjižnica odluči za ovaj model, klasifikacijska shema koja se rabi za organizaciju fonda treba biti upotrijebljena i u smjernicama za nabavu građe. To omogućuje knjižnici da s podatkom o broju naslova utvrdi razinu postojećeg fonda i mjeri promjene u vremenskom razdoblju koje treba biti navedeno u smjernicama.

Narativni model se temelji na tekstu u kojem se opisuje svako područje, disciplina i zbirke. Oni se mogu široko ili uže definirati, a prednost ovog modela oblikovanja smjernica za nabavu građe je što može dobro opisati lokalne programe i specifične zbirke, te pružiti mogućnost izražavanja konteksta u kojem se kreće selekcija i upravljanje fondom pojedine knjižnice. Kombinaciju navedenih modela koristi najveći broj knjižnica jer im uporabom standardiziranih podjela i terminologije pružaju alat za vrednovanje, usporedbu i suradnju s drugim knjižnicama, omogućuju koordinaciju, mjerenje napretka i daju potrebne informacije za oblikovanje i preradu smjernica.

Na temelju već prethodno spomenutih IFLA-inih preporuka izrađen je predložak. Valja napomenuti kako u novije vrijeme osobito visokoškolske knjižnice veću pažnju pridodaju elektroničkim izvorima pa i oni trebaju biti uključeni u smjernice za nabavu građe bilo kao sastavni dio smjernica ili zasebni dokument. U slučaju spomenutog predloška, aspekt elektroničkih izvora sastavni je dio dokumenta. Predložak (Tablica 1) prikazan je na sljedećim stranicama.

[71] Usp. Johnson, P. Nav.dj. Str. 76-78.

Tablica 1. Predložak smjernica za nabavu građe

UVOD	• poslanje knjižnice • svrha smjernica • kome su smjernice namijenjene • podaci o korisničkoj zajednici • opis knjižničnog fonda (informacije o predmetnom području, načinima prikupljanja građe i pozadini fonda) • veličina fonda (broj serijskih publikacija, broj monografskih publikacija, dostupni elektronički izvori, pokrivenost jezika) • opis programa i usluga knjižnice • proračun (detaljno financijsko izvješće o planiranoj nabavi izvora) • mogućnosti koordinirane nabave
OPĆE IZJAVE	• opis izgradnje fonda • vrste građe (monografije, serijske publikacije, doktorski radovi, magistarski radovi, mape i sl.) • jezici • formati (tiskani, elektronički izvori) • posebni izvori financiranja nabave građe (darovi) • smjernice za darove • veličina fonda • izjava o načinima rješavanja prigovora korisnika • ograničenja fonda (koja su područja isključena iz fonda i objašnjenje)
NARATIVNE IZJAVE	• specifičnosti fonda (posebna područja, vrste građe, i dr.)

	• pokrivenost (jezici, geografska područja, kronološka razdoblja) • klasifikacijska shema • osoblje odgovorno za selekciju • ostale informacije (interdisciplinarnost, konzorciji, nabava i sl.)
PROFIL PODRUČJA	• sažetak ili pregled jakih i slabih strana fonda bilo po predmetnom području, klasifikacijskoj shemi ili njihovoj kombinaciji i opis razine fonda prema standardiziranim kodovima Conspectus modela
METODE VREDNOVANJA FONDA	• kratki opis metoda vrednovanja fonda (jesu li orijentirane na korisnike ili na fond)
INDIKATORI DUBINE FONDA	• numeričke vrijednosti kojima se opisuju knjižnična aktivnosti i ciljevi u prikupljanju građe. • promatra se tri aspekta: trenutna razina fonda, predanost nabavi i ciljevi fonda. • razine indikatora dubine: 0, 1, 2, 3, 4, 5
JEZIČNI KODOVI	• zastupljenost jezika u fondu prema WLN • dodaju se oznake P, S, W, X
IMPLEMENTACIJA SMJERNICA I VREMENSKI OKVIRI REVIZIJE	• opisati proces implementacije • odrediti vremenske okvire revizije smjernica

Predložak smjernica za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama temelji se na IFLA-inim preporukama[72] kako oblikovati smjernice koje se temelje na Conspectus modelu. Ovaj predložak poslužit će u daljnjem istraživanju gdje će se nastojati utvrditi prate li smjernice svojim sadržajem elemente definirane IFLA-inim preporukama, jesu li zaseban dokument i koliko su detaljno razrađene. Predložak se sastoji od glavnih elemenata (prvi stupac tablice) i podelemenata (drugi stupac tablice). Glavni elementi predloška su: uvod, opće izjave, narativne izjave, profil područja, metode vrednovanja fonda, indikatori dubine fonda, jezični kodovi, implementacija smjernica i vremenski okviri revizije smjernica.

U uvodu se nastoji predstaviti knjižnica kroz poslanje knjižnice, nužno je definirati svrhu smjernica, navesti podatke o korisničkoj zajednici, opisati knjižnični fond i njegove specifičnosti, veličinu fonda, koje sve programe i usluge nudi knjižnica, izvijestiti o raspoloživim financijskim sredstvima i kako se ona planiraju raspodijeliti za nabavu izvora bilo tiskanih ili elektroničkih. Također valja navesti i mogućnosti koordinirane nabave s drugim knjižnicama i kako one utječu na smjernice za nabavu građe ove knjižnice. U općim izjavama treba opisati proces izgradnje fonda u toj knjižnici, navesti koju sve građu ova knjižnica prikuplja, na kojim jezicima, u kojim formatima, te odnos knjižnice prema darovima, načinima rješavanja prigovora i žalbi korisnika i ograničenja fonda u smislu što je i zašto isključeno iz fonda. Kod elementa narativne izjave nužno je opisati specifičnosti fonda knjižnice, koje sve jezike, geografska područja i kronološka razdoblja fond pokriva, koja se klasifikacijska shema rabi za organiziranje građe, koje je osoblje odgovorno za selekciji i njihove dužnosti. U profilu područja donosi se sažetak slabih i jakih strana fonda i opis razine fonda prema Conspectus modelu. U metodama vrednovanja fonda treba navesti za koji se pristup knjižnica odlučila, te hoće li rabiti metode orijentirane na korisnike ili na fond.

Indikatori dubine fonda predstavljaju brojčane vrijednosti kojima se opisuje knjižnična aktivnost i ciljevi u prikupljanju građe. Postoje sljedeće razine indikatora dubine: 0, 1, 2, 3, 4 i 5. Razina 0 označava da je fond izvan predmetnog područja knjižnice što upućuje da knjižnica namjerno ne sakuplja građu iz određenog predmetnog područja. Razina 1 označava minimalnu informacijsku razinu i upućuje da knjižnica skuplja samo temeljna i referenta djela, dok se časopisi i elektronički izvori uopće ne prikupljaju. Što se tiče revizije fonda, treba ju provoditi povremeno zbog aktualnosti informacija, izlučivanja zastarjelih naslova, ali klasična i starija djela mogu ostati u fondu. Razina 2 predstavlja osnovnu informacijsku razinu u kojoj fond knjižnice sadrži ograničen broj monografskih, referentnih i

[72] Usp. Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model. Nav. dj.

reprezentativnih općih časopis, dok je samo definiran pristup elektroničkim izvorima. Što se tiče revizije fonda, vrijedi isto što i za razinu 1. Sljedeća razina je razina 3 i ona označava studijski ili nastavni fond pri čemu knjižnica ima nekoliko različitih posebnih zbirki: opsežnu zbirku općih monografskih i referentnih djela, zbirku specijaliziranih monografskih i referentnih djela, zbirku općih i specijaliziranih časopisa, ograničenu zbirku odgovarajuće građe na drugim jezicima i definiran je pristup elektroničkih izvorima. Pravila revizije su ista kao i za razine 1 i 2. Razina 4 upućuje na istraživački fond u kojem se prikupljaju izvori potrebni za doktorski studij i istraživački rad. Razina 5 označava sveobuhvatni fond koji sadrži različite specijalizirane iscrpne zbirke, opsežnu zbirku rukopisa i može poslužiti kao nacionalni ili međunarodni resurs.

Jezični kodovi iskazuju zastupljenost jezika u fondu. Odabrani su WLN (Western Library Network) kodovi budući da oni nude mogućnost da primarni jezik fonda bude jezik zemlje u kojoj se knjižnica nalazi dok je kod RLG jezičnih kodova primarni engleski jezik. Jezični kodovi su: P (označava primarni jezik i nema mnogo građe na drugim jezicima u fondu), S (postoje odabrana građa na drugim jezicima kao dodatak primarnom jeziku), W (građa u fondu dostupna na mnogo jezika) i X (građa je uglavnom na drugom jeziku koji nije primarni jezik knjižnice i zemlje). U zadnjem glavnom elementu potrebo je opisati proces implementacije i odrediti vremenske rokove revizije smjernica za nabavu građe.

4. Istraživanje smjernica za nabavu građe u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj

4.1. Cilj i svrha

U prethodnim poglavljima već se govorilo o važnosti postojanja smjernica za nabavu građe u sveučilišnim i fakultetskim knjižnicama, stoga je cilj ovoga rada bio doznati koliko su smjernice zastupljene u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama, u kojem obliku, od kojih se elemenata sastoje i koliko su usklađeni s međunarodnim preporukama i standardima poput IFLA-inih *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model*. Ovo istraživanje je provedeno kako bi se povezao proces oblikovanja fonda u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama i uloga smjernica za nabavu građe u tom procesu, tj. smatraju li visokoškolske knjižnice ovaj dokument važnim i korisnim za njihovu djelatnost i koliko truda ulažu u njihovo osmišljavanje.

Prije samog početka provođenja istraživanja postavljene su sljedeće pretpostavke:

- Većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima razvijene smjernice za nabavu građe.
- Većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima objavljene smjernice za nabavu građe na svojim mrežnim stranicama.
- Većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica osmislila je svoje smjernice za nabavu građe kao zaseban dokument.
- Smjernice za nabavu građe svojim sadržajem prate elemente definirane standardima i preporukama.
- Većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima detaljno razrađene smjernice za nabavu građe.

4.2. Metode

Nakon definiranih polaznih pretpostavki nastupila je sljedeća faza istraživanja u kojoj su pregledane mrežne stranice visokoškolskih knjižnica u Republici Hrvatskoj kako bi se utvrdilo imaju li objavljene smjernice za nabavu građe na svojim mrežnim stranicama i kako bi se došlo do kontakt informacija. Pritom se vodilo popisima fakultetskih i sveučilišnih

knjižnica dostupnih na mrežnim stranicama Knjižnice Instituta Ruđera Boškovića[73]. Uočeno je i kako popisi nisu potpuni, stoga su preuzeti popisi visokoškolskih knjižnica prošireni podacima prikupljenima istraživanjem mrežnih stranica visokoškolskih knjižnica. Kako je utvrđeno da većina knjižnica nema objavljene smjernice na mrežnim stranicama, pokušalo se stupiti u kontakt s odgovornim osobama iz tih ustanova putem elektroničke pošte. Tako su poslani upiti na *e-mail* adrese knjižnica sastavnica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišta u Zadru, Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Sveučilišta u Dubrovniku i Sveučilišta u Splitu. Ova faza istraživanja trajala je od 21. svibnja do 01 .lipnja 2012. godine kada su knjižnicama putem elektroničke pošte poslani upiti u kojima ih se zamolilo za sudjelovanje u istraživanju i omogućavanje uvida u smjernice za nabavu građe. Upit je poslan na 70 *e-mail* adresa sveučilišnih i fakultetskih knjižnica u Hrvatskoj. Prilikom pretraživanja utvrđeno je postojanje još nekoliko visokoškolskih knjižnica, ali zbog neuspjelog pronalaska adrese elektroničke pošte te knjižnice nisu obuhvaćene istraživanjem. U navedenom vremenskom razdoblju na upite poslane na *e-mail* adrese visokoškolskih knjižnica širom Hrvatske odgovorilo je ukupno 37 knjižnica.

Nažalost, većina hrvatskih sveučilišnih i fakultetskih knjižnica nema smjernice za nabavu građe tako da je za potrebe istraživanja prikupljeno samo 3 dokumenta. Od toga su dvoje smjernice dostupne na mrežnim stranicama knjižnica, a jedne su ustupljene nakon poslanog upita. Većina ostalih knjižnica koje su odgovorile na upit bila je voljna sudjelovati u istraživanju opisivajući proces nabave u svojoj knjižnici (o čemu će više riječi biti u sljedećem poglavlju), neke knjižnice su se pozvale na pravilnik o radu njihove knjižnice u kojem je obuhvaćeno područje nabave građe, dok su neke napomenule kako su njihove smjernice za nabavu građe trenutno u procesu izrade. Nažalost, većina knjižnica istaknula i neke prepreke na putu osmišljavanju smjernica za nabavu građe, te su glavni razlozi financijske prirode. Naime, većina sveučilišnih i fakultetskih knjižnica nema određeni proračun za nabavu građe i uvelike ovise o odlukama nadležnih osoba kao što su dekan, uprava ustanove i dr. No situaciju dodatno otežava činjenica da se knjižnicama i sve više smanjuju financijska sredstva što onemogućuje praćenje standarda, tek nabavu samo najnužnijih naslova.

[73] Popisi su dostupni na URL: http://lib.irb.hr/web/hr/knjiznice/itemlist/category/34-knjiznice_u_hrvatskoj.html (2012-06-04)

Na temelju pristiglih odgovora uočit će se kako sveučilišne i fakultetske knjižnice pristupaju nabavi građe, a kod analiziranja sadržaja prikupljenih smjernica za nabavu građe sa izrađenim predloškom obratit će se pažnja na zajedničke elemente i moguće razlike.

4.3. Analiza

Na temelju pristiglih odgovora na upit moguće je analizirati način na koji hrvatske visokoškolske knjižnice pristupaju procesu nabave. Ponajprije valja istaknuti kako je taj proces vrlo neujednačen i situacija se mijenja od ustanove do ustanove, osobito što se tiče sustavnog provođenja nabavne politike, pri čemu bi osobito od velike koristi bile razvijene smjernice za nabavu građe. Knjižnice kao glavnu prepreku ističu financijska ograničenja knjižnice tj. nepostojanje određenog proračuna za knjižnicu i ovisnost o odlukama uprave ustanove kojoj knjižnica pripada, dekana, profesora i drugih odgovornih osoba, što sve utječe na to da knjižnice ne mogu pratiti standarde koji su im postavljeni.

Unatoč nezahvalnim financijskim mogućnostima hrvatskih visokoškolskih knjižnica, moguće je izdvojiti neke zajedničke karakteristike njihovog procesa nabave:

- Građa se većinom nabavlja prema popisima obvezne i dopunske literature koju predlažu profesori. – Od 37 pristiglih odgovora na upit čak 22 knjižnice su izdvojile kako se pri nabavi knjiga vode popisima obvezne literature i izborne literature.
- Donositelj odluke o nabavi građe razlikuje se od knjižnice do knjižnice. – 6 knjižnica navelo je kako odluku o tome donose voditelj knjižnice i knjižnični odbor, drugih 6 kako to ovisi o odluci dekana i uprave, a dvije su navele kako odluku o nabavi građe donosi pročelnik odsjeka. To upućuje na zaključak kako neke knjižnice imaju veću neovisnost pri donošenju odluka, dok druge u potpunosti ovise o nadležnim osobama.
- Najčešći način nabave građe je kupnja. – 19 knjižnica navelo je kako građu nabavljaju prvenstveno kupnjom, dok su manje zastupljeni načini razmjena i dar. Ukoliko fakultet objavljuje određena izdanja, oni se u pravilu obavezno dostavljaju knjižnicama, kao i radovi obranjeni na sveučilištu ili fakultetu (doktorske disertacije, magistarski radovi).
- Knjižnice najčešće nabavljaju 10 do 20 primjeraka obvezne literature, a 5 primjeraka izborne literature. – Valja napomenuti i kako knjižnice se nastoje

voditi pravilom da knjižnica treba imati na raspolaganju 20% primjeraka obvezne literature u odnosu na ukupan broj studenata kolegija i 10% primjeraka izborne literature u odnosu na ukupan broj studenata kolegija.

- Najčešći način nabave serijskih publikacija je kupnja. – Knjižnice najčešće potrebne časopise nabavljaju kupnjom izravno od izdavača (ukoliko se radi o hrvatskim izdanjima) ili preko dobavljača (ukoliko se radi o inozemnim časopisima.
- Knjižnice sve više koriste projekte kao izvor nabave građe. – 6 knjižnica navelo je kako nabavljaju građu za potrebe projekta, ali kao nedostatak ovakvog načina ističu da odluku o tome koji će se naslovi nabaviti donose nositelji projekta.

Za potrebe usporedbe smjernica za nabavu građe prikupljeno su, nažalost, samo troje smjernice što uvelike ograničava mogućnost izvođenja zaključaka koji bi odnosili na cjelokupnu zajednicu hrvatskih visokoškolskih knjižnica. Smjernice za nabavu građe Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek i Smjernice za izgradnju fondova Sveučilišne knjižnice u područnici Kampus Rijeka javno su dostupne na mrežnim stranicama ustanove. Zbog poštivanja anonimnosti knjižnica, koje su sudjelovale u istraživanju, u usporedbi s izrađenim predloškom smjernice će biti imenovane Smjernice1, Smjernice2 i Smjernice3 što je prikazano u Tablici 2.

Tablica 2. Analiza sadržaja prikupljenih smjernica za nabavu građe

Predložak	Smjernice1	Smjernice2	Smjernice3
UVOD • poslanje • svrha smjernica • namjena smjernica • podaci o korisničkoj zajednici • opis knjižničnog fonda • veličina fonda • opis programa i usluga knjižnice • proračun • mogućnosti koordinirane nabave	UVOD • Ukratko opisana knjižnica i njezino poslanje	UVOD • poslanje ustanove • svrha smjernica • podaci o korisničkoj zajednici • opis koja se građa nabavlja	OPĆI OKVIR • opis knjižnice i njezinog poslanja
OPĆE IZJAVE • opis izgradnje fonda • vrste građe • jezici • formati • posebni izvori financiranja nabave građe • smjernice za darove • veličina fonda • izjava o načinima rješavanja prigovora korisnika • ograničenja fonda	KNJIŽNIČNA GRAĐA • opis građe koja se prikuplja	OPĆENITO O KNJIŽNIČNOJ ZBIRCI • definirana područja, jezici i formati koji se pokrivaju fondom • detaljno opisane posebne zbirke	KORISNIČKA FOKUSNA GRUPA • navedene korisničke skupine čije se potrebe zadovoljavaju
NARATIVNE IZJAVE • specifičnosti fonda • pokrivenost klasifikacijska shema • osoblje odgovorno za selekciju	NABAVA GRAĐE • opis plana nabave i prosječnog standarda prinove građe	SELEKCIJA GRAĐE • navedeno koja je osoba odgovorna za selekciju • kriteriji za nabavu knjižne i neknjižne građe	IZGRADNJA ZBIRKI • navedeno osnovno načelo izgradnje zbirki • navedene knjižnične zbirke • osiguranje početnog fonda • prethodni podaci potrebni za

• ostale informacije			učinkovitu nabavu prinova • vrsta građe i jezik • načini nabave po zbirkama
PROFIL PODRUČJA	POSLANJE I MISIJA USTANOVE	NAČINI NABAVE GRAĐE • opisani načini • iznos • opisani postupci kod dara i razmjene	METODE VREDNOVANJA ZBIRKI • detaljno opisan postupak korisnički orijentiranih metoda
METODE VREDNOVANJA FONDA	USLUGE • navedene usluge koje ustanova pruža korisnicima	FINANCIRANJE • navedeno tko financira nabavu građe • detaljno opisana raspodjela sredstava	FINANCIRANJE IZGRADNJE FONDA • prijedlog i namjena sredstava za nabavu knjižnične građe • definirani izvori prihoda za nabavu • usklađivanje sredstava s potrebama
INDIKATORI DUBINE FONDA	NAČELA PRI IZGRADNJI FONDA	REVIZIJA I OTPIS • vremenski rok revizije • navedeno koja se građa izlučuje i otpisuje	POSTUPCI U NABAVI I NJIHOVO VREDNOVANJE • opisan postupak kupnje inozemne literature • opisano postupanje s darovima
JEZIČNI KODOVI	NAČINI NABAVE GRAĐE	VREDNOVANJE • kriteriji	GODIŠNJE UREĐIVANJE FONDOVA I REVIZIJA • određeni vremenski rokovi pregleda i plana dopune fonda i revizije građe
IMPLEMENTACIJA SMJERNICA I VREMENSKI OKVIRI REVIZIJE • proces implementacije • vremenski okviri revizije smjernica	GRAĐA KOJA SE NABAVLJA		
	KRITERIJI ZA NABAVU GRAĐE		
	IZGRADNJA ZBIRKI PREMA		

	STVARNIM I POTENCIJALNIM KORISNICIMA		
	KRITERIJI ZA NABAVU AUDIOVIZUALNE I MULTIMEDIJSKE GRAĐE • opći kriteriji • kriteriji potrebe, uporabe i kvalitete sadržaja		
	FOND • osim općih podataka o fondu, navedene su i opisane posebne zbirke		
	VREDNOVANJE KNJIŽNIČNOGA FONDA (kriteriji)		
	IZLUČIVANJE I OTPIS GRAĐE (navedena građa koja se redovito izlučuje i otpisuje)		
	PRISTUP GRAĐI • definirano kome se osigurava pristup građi, obaveza međuknjižnične posudbe, navedene zadaće smjernica		

Već je navedeno kako je otežano izvođenje zaključaka zbog malog broja prikupljenih smjernica, ali analizom sadržaja prikupljenih smjernica može se utvrditi koliko se podudaraju s izrađenim predloškom, koji su im zajednički elementi, koliko su detaljno razrađene i njihova integriranost. Prije svega valja napomenuti kako su sve smjernice zaseban dokument, a ne integrirani dio smjernica za upravljanje fondom.

Smjernice nisu previše detaljno razrađene ukoliko ih se usporedi s pronađenim primjerima inozemnih visokoškolskih knjižnica koji imaju i nekoliko stotina stranica. Smjernice1 imaju 11 stranica, dok Smjernice2 i Smjernice3 imaju po 6 stranica. Primjetno je kako hrvatske visokoškolske knjižnice ipak detaljnije razrađuju pojedine elemente. Primjerice, Smjernice1 imaju detaljno razrađene kriterije za nabavu građe, kod Smjernice2 su detaljno opisane posebne zbirke i razrađeno financiranje, odnosno, raspodjela sredstava. Smjernice3 pak imaju detaljno opisan postupak korisnički orijentiranih metoda vrednovanja fonda.

Smjernice se djelomično podudaraju sa izrađenim predloškom. U njima su prisutni elementi iz Uvoda poput poslanja ustanove, svrhe smjernica, podataka o korisničkoj zajednici, opisa fonda i usluga, elementi iz Općih izjava poput vrste građe koja se nabavlja, na kojim jezicima i kako postupati s darovima, elementi iz Narativnih izjava poput koje je osoblje odgovorno za selekciju, a razrađeni su i elementi metoda vrednovanja i vremenski okviri revizije. Također primjetno je i kako se u smjernicama uopće ne spominju elementi Indikatori dubine fonda i Jezični kodovi.

Ukoliko se međusobno usporede sve smjernice, moguće je izdvojiti zajedničke elemente:

- opis ustanove,
- njezino poslanje,
- opis građe koja se prikuplja i na kojem jeziku,
- opis korisničke zajednice,
- načela izgradnje fonda,
- kriteriji za nabavu građe,
- opis posebnih zbirki,
- financiranje nabave (opis raspodjele sredstava),
- vrednovanje fonda i
- revizija i otpis građe (kriteriji, vremenski rokovi, postupak).

4.4. Rezultati i rasprava

Utvrđeno je kako je ukupno prikupljeno samo 3 smjernica što, kao što je već spomenuto, onemogućuje izvođenje zaključaka koji bi stvorili opću sliku o načinima izrade smjernica, njihovoj strukturi i obuhvatnosti za cjelokupnu zajednicu hrvatskih visokoškolskih knjižnica, ali upućuje na zaključak kako hrvatske sveučilišne i fakultetske knjižnice nisu prepoznale važnost i prednosti koje donosi oblikovanje ovog dokumenta. Nažalost, određene knjižnice nisu prepoznale potrebu sudjelovanja u ovom istraživanju ukoliko se rezultati usporede s rezultatima iz diplomskog rada A. Dvoržak.[74] Njezino istraživanje je provedeno među knjižnicama sastavnica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku gdje je utvrđeno da 5 knjižnica ima razvijene smjernice. Ispitani su i razlozi nepostojanja smjernica i utvrđeno je kako knjižnice smatraju da ne postoji potreba za pisanim smjernicama, imaju različita financijska ograničenja i nemaju razvijene strateške ciljeve upravljanja fondom. Utvrđeni razlozi za nepostojanje smjernica vjerojatno su prisutni i kod ostalih visokoškolskih knjižnica jer po odgovorima na upit utvrđeno je kako dijele nekoliko zajedničkih karakteristika: pri nabavljanju građe većinom se vode popisima obvezne i izborne literature, donositelj odluke o nabavi građe razlikuje se od knjižnice do knjižnice, najčešći način nabave je kupnja (iako su prisutni i ostali načini nabave građe poput razmjene ili dara), vode se pravilom da knjižnica treba imati na raspolaganju 20% obvezne literature i 10% izborne literature u odnosu na ukupan broj studenata pojedinog kolegija, serijske publikacije najčešće nabavljaju kupnjom i koriste istraživačke projekte kao izvor za nabavu građe. Knjižnice su također u svojim odgovorima na upit često isticale velika financijska ograničenja što im uvelike onemogućuje provođenje sustavne nabavne politike.

Što se tiče prikupljenih smjernica i njihove usporedbe s predloškom, može se zaključiti kako smjernice djelomično preuzimaju preporučene elemente iz IFLA-ine publikacije *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model*. Naime, ukoliko se pogleda sadržaj i struktura smjernica, svojim sadržajem one ne prate sadržaj i strukturu predloška već koriste određene elemente poput poslanja matične ustanove, svrhe smjernica, opisa korisničke zajednice, opisa fonda i usluga, opisa građe, postupka selekcije, metoda vrednovanja i vremenskih okvira revizije. U međusobnoj usporedbi smjernica može se zamijetiti kako one imaju određene zajedničke elemente poput opisa ustanove, poslanja ustanove, opisa građe, korisnika, posebnih zbirki, opisa postupka

[74] Usp. Dvoržak, A. Upravljanje zbirkama u visokoškolskim knjižnicama. Osijek, 2012. Str. 38.

vrednovanja fonda, navedene raspodjele financijskih sredstava, definiranih kriterija za nabavu građe i vremenskih rokova za reviziju i otpis građe. Uzrok tome je vjerojatno što se smjernice pišu zasebno i prilagođavaju potrebama svake knjižnice. To nije nužno loš uzrok jer smjernice ipak trebaju biti prilagođene ustanovi kojoj su namijenjene, a knjižničari koji sudjeluju u oblikovanju smjernica ipak najbolje poznaju svoju knjižnicu, njezinu korisničku zajednicu i ograničenja i mogućnosti knjižnice. Valja napomenuti i kako su sve prikupljene smjernice zasebni dokumenti i da nisu detaljno razrađene, već su detaljnije razrađeni određeni elementi.

Što se tiče potvrđivanja hipoteza istraživanja, tri su hipoteze odbačene, dok se dvije hipoteze mogu djelomično prihvatiti. Prva hipoteza koja kaže kako većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima razvijene smjernice za nabavu građe može se odbaciti jer se od ukupno poslanih 70 upita uspjelo prikupiti samo 3 smjernice za nabavu građe. Druga hipoteza govori kako većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima objavljene smjernice za nabavu građe na svojim mrežnim stranicama i može se odbaciti jer je utvrđeno kako samo dvije knjižnice imaju na svojim mrežnim stranicama javno dostupne smjernice. Treća hipoteza kaže kako većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima smjernice za nabavu građe u obliku zasebnog dokumenta i može se djelomično prihvatiti. Naime, sve prikupljene smjernice su zaseban dokument, ali zbog malog broja prikupljenih smjernica ovu tvrdnju ipak treba uzeti s oprezom. Četvrta hipoteza se odnosi na to da smjernice za nabavu građe svojim sadržajem prate elemente definirane standardima i preporukama što se pokušalo ustanoviti usporedbom smjernica s predloškom. Ova hipoteza se također može djelomično prihvatiti jer je utvrđeno kako smjernice ne prate u cjelosti preporučene elemente iz spomenute IFLA-ine publikacije, već preuzimaju samo određene elemente. Zadnja hipoteza kaže kako većina hrvatskih visokoškolskih knjižnica ima detaljno razrađene smjernice za nabavu građe i ona se može odbaciti jer je utvrđeno kako smjernice nisu detaljno razrađene, već samo imaju detaljno opisane pojedine elemente.

Iz priloženih rezultata vidljivo je kako hrvatske sveučilišne i fakultetske knjižnice nisu prepoznale prednosti koje donosi oblikovanje smjernica za nabavu građe što može biti zbog neinformiranosti knjižničara o ovom dokumentu i njegovoj važnosti za knjižnicu. Također, većina knjižnica istaknula je kako su ograničene financijskim sredstvima i to im onemogućava sustavno provođenje nabavne politike. Čitav proces nabave u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama je neujednačen i razlikuje se od knjižnice do knjižnice, što uvelike onemogućava i razvijanje sustava koordinirane nabave.

5. Zaključak

Smjernice za nabavu građe su važan dokument za knjižnično poslovanje koji bi hrvatskim visokoškolskim knjižnicama pomogao u provođenju sustavne nabavne politike. Osobito može pomoći u složenom procesu izgradnje fonda gdje se trebaju utvrditi prednosti i nedostaci fonda kako bi se nedostaci mogli ispraviti. Smjernice za nabavu građe definirane su kao izjava o općim načelima izgradnje fonda u kojoj trebaju biti izraženi svrha i sadržaj fonda. One mogu biti osmišljene kao zasebni dokument ili integrirani dio smjernica za upravljanje fondom. Smjernice mogu pružiti fleksibilnost knjižnici i njezinom osoblju, a istodobno predstavljaju okvir i skup kriterija unutar kojeg se knjižnica, osoblje i korisnici mogu kretati. One su i svojevrsni ugovor između korisnika i knjižnice koji može korisnicima pokazati što mogu očekivati od knjižnice u pogledu odluka selekcije, nabave, čuvanja, organizacije, vrednovanja fonda i izlučivanja građe.

U literaturi se ističu brojne prednosti razvoja smjernica za nabavu građe kao što je mogućnost planiranog odgovora na pozitivne i negativne promjene u financiranju i tehnološke promjene, mogućnost racionalizacije izvora među knjižnicama i olakšana komunikacija s korisnicima, kolegama i osobljem. One mogu služiti kao vodič pri selekciji građe i na taj način smanjiti mogućnost donošenja osobnih odluka, pomažu pri planiranju i određivanju prioriteta kod financijskih ograničenja, te daju osnovu za suradnju s drugim knjižnicama poput koordinirane nabave.

Ovo istraživanje provedeno je kako bi se povezao proces izgradnje fonda u hrvatskim sveučilišnim i fakultetskim knjižnicama i uloga smjernica za nabavu građe u tom procesu, a cilj je bio doznati koliko su uopće te smjernice zastupljene u spomenutim knjižnicama, kako se izrađuju i od kojih se elemenata sastoje. Kao pomoć pri izradi smjernica za nabavu građe najčešće se spominje IFLA-ina publikacija *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model* na temelju koje je izrađen predložak koji je poslužio kao okvir za analizu sadržaja smjernica. Ovo istraživanje sastojalo se od dvije faze: u prvoj su pregledane mrežne stranice visokoškolskih knjižnica kako bi se prikupile javno objavljene smjernice, a u drugoj su poslani upiti elektroničkom poštom voditeljima hrvatskih visokoškolskih knjižnica u kojima ih se pozvalo na sudjelovanje u istraživanju i omogućavanje uvida u smjernice. Poslano je ukupno 70 upita, a pristiglo je 37 odgovora. Nažalost, prikupljene su samo 3 smjernice što je uvelike otežalo izvođenje zaključaka o ovom pitanju. Većina knjižnica

istaknula je kako nema razvijene smjernice, a pritom su navele nekoliko razloga: financijska ograničenost, nepostojanje određenog proračuna za knjižnicu i ovisnost o odlukama drugih nadležnih osoba. Osim navedenih razloga može se zaključiti kako brojni knjižničari nisu upoznati s prednostima osmišljavanja ovog dokumenta i da bi trebalo raditi na njihovom osvješćivanju. Na temelju pristiglih odgovora utvrđeno je nekoliko zajedničkih karakteristika knjižnica vezanih za proces nabave građe: glavni vodič pri nabavi su im popisi obvezne i izborne literature, donositelj odluke o nabavi građe razlikuje se od knjižnice do knjižnice, najčešće građu nabavljaju kupnjom i sve češće koriste projekte kao izvor nabave građe. U usporedbi prikupljenih smjernica s izrađenim predloškom utvrđeno je kako smjernice ne prate nužno elemente iz međunarodnih preporuka, već koriste određene elemente. Ukoliko se smjernice međusobno usporede, mogu se uočiti najčešće korišteni elementi: opis ustanove, poslanje ustanove, opis građe, korisnika, posebnih zbirki, opis postupka vrednovanja fonda, raspodjela financijskih sredstava, kriteriji za nabavu građe i vremenski rokovi za reviziju i otpis građe. Također sve prikupljene smjernice su zasebni dokumenti i samo su određeni elementi detaljno razrađeni.

Kao što je već spomenuto, hrvatske visokoškolske knjižnice nalaze se u teškoj situaciji jer su financijski ograničene i ta sredstva im se stalno smanjuju. Upravo je to najveća prepreka provođenju sustavne nabavne politike. Prijedlog poboljšanja ove situacije bio bi da se poradi na osviješćivanju knjižničara iz sveučilišnih i fakultetskih knjižnica o važnosti razvijanja ovog dokumenta kako bi mogli prepoznati prednosti smjernica i njihovu ulogu u dugoročnom strateškom planiranju nabave i upravljanju izgradnjom fonda. Također su moguća i daljnja istraživanja u ovom području u kojima bi se primjerice moglo istražiti uzroke o slabije informiranosti knjižničara o smjernicama za nabavu građe i sličnim dokumentima, načini informiranja knjižničara o smjernicama kako bi se upoznali s važnosti ovog dokumenta i mogućnosti izrade okvirnog predloška za izradu smjernica za nabavu građe koji bi bio prilagođen hrvatskim sveučilišnim i visokoškolskim knjižnicama.

6. Literatura

Adekanmbi, A.R. Availability and Use of Collection Development Policies in Colleges of Education Libraries, Botswana. // African Journal of Library, Archives & Information Science 17, 1(2007). Str. 45-52. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbCqtVGwrbVPpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-05-07)

Avalon, S.; Golubović, V.; Martek, A. Europski knjižnični konzorcij: modeli financiranja i organiziranja nabave u knjižnicama visokoškolskog sustava. // Nove strategije specijalnih i visokoškolskih knjižnica: zagovaranje i prikupljanje financijskih sredstava / Martek, Alisa; Pilaš, Irena. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 135-146. URL: http://bib.irb.hr/datoteka/286777.17-AvlonGolubovicMartek_REC_AI_UR.doc (2012-05-07)

Bullis, D. R.; Smith, L. Looking back, moving forward in the digital age: a review of the collection management and development literature, 2004-8. // Library Resources & Techical Services 55, 4(2011). Str. 205-220. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbSssUyyrq5MpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-04-26)

Clayton, P.; Gorman, G. Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice. London: Libary Association Publishing, 2001.

Dvoržak, A. Upravljanje zbirkama u visokoškolskim knjižnicama. Osijek, 2012.

Evans, G.E.; Saponaro, M.Z. Developing library and information center collections. 5th ed. Westport; London: Libraries Unlimited, 2005.

Guidelines for a collection development policy using the conspectus model. URL: http://www.ifla.org/files/acquisition-collection-development/publications/gcdp-en.pdf (2012-05-08)

Horava, T. Challenges and possibilities for collection management in a digital age. // Library Resources & Techical Services 54, 3(2010). Str. 142-152. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbOntUivqbVLpNztiuvX8lXu2uRe8=252bLqbOPu8gAA=26hid=3d8 (2012-04-26)

Johnson, P. Fundeamentals of collection development and management. Chicago: ALA, 2004.

Knjižnice u Hrvatskoj. URL: http://lib.irb.hr/web/hr/knjiznice/itemlist/category/34-knjiznice_u_hrvatskoj.html (2012-06-08)

Krajna, T.; Markulin, H. Nabava knjižnične građe u visokoškolskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011). Str. 21-42. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1216/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-04-26)

Majstorović, Z.; Ivić, K. Izgradnja zbirki u sveučilišnom knjižničarstvu: model. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011). Str. 43-67. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1217/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-05-03)

Martek, A. Konzorcijska nabava u Hrvatskoj: stanje i perspektiva. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3 (2011). Str 79-94. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1219/vbh/God.54(2011),br.3 (2012-05-07)

Petrak, J.; Aparac-Jelušić, T. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005). Str. 13-30. URL: http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/139/vbh/God.48(2005),br.1 (2012-05-07)

Snow, Ri. Wasted Words: The Written Collection Development Policy and the Academic Library. // Journal of Academic Librarianship 22, 3(1996). Str. 191-194. URL: https://proxy.znanstvenici.hr/hr/nph/nph-proxy.cgi/00/http/web.ebscohost.com/ehost/viewarticle=3fdata=3ddGJyMPPp44rp2=252fdV0=252bnjisfk5Ie46bRPr6=252bvSLCk63nn5Kx95uXxjL6prUq2pbBIr6ieT7iptVKvrZ5Zy5zyit=252fk8Xnh6ueH7N=252fiVa=252burky0qrVQtKekhN=252fk5VXm6KR84LPfUeac8nnls79mpNfsVbesrk6vq7FPsqqkfu3o63nys=252b585LzzhOrK45Dy=26hid=3d8 (2012-05-08)

Standardi za visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj. URL: http://www.fer.unizg.hr/_download/repository/Standardi_za_visoko%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice_u_RH_iz_1990.pdf (2012-04-20)

Tadić, K.. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. Opatija: Naklada Benja, 1994. URL: http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog2.htm (2012-04-25)